

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

”Jag tror att det har öppnat upp ögonen lite grann...”

- Pedagogers utsagor om Grön Flagg

Frida Fransson och Annie Fredriksson
Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT/2016
Kursansvarig institution: Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande
Handledare: Monica Haraldsson Sträng
Examinator: Nils Hammarén
Kod: VT16-2920-059-LÖXA1G

Nyckelord: Hållbar utveckling, Grön Flagg, Förskola

Abstract

Syftet med detta examensarbete är att undersöka pedagogers uttalanden om sitt arbete med Grön Flagg, erfarenheter och åsikter i förhållande till undervisningssätt, barnens lärande och läroplanens mål. Våra frågeställningar är:

- Hur beskriver pedagoger att valet av Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling?
- Hur beskriver pedagoger att arbetet med Grön Flagg påverkar deras möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling?
- Vilket lärande om hållbar utveckling beskriver pedagoger att arbetet med Grön Flagg leder till hos barnen?

Studien är kvalitativ och datainsamlingsmetoden är intervjuer. Vi har intervjuat sju pedagoger som arbetar med Grön Flagg i förskolan. I analysen har vi tagit inspiration från den fenomenografiska ansatsen.

Vårt resultat visar att pedagogerna beskriver att Grön Flagg påverkar deras sätt att arbeta med hållbar utveckling. De talar om att hållbar utveckling har fått större utrymme och uppmärksammas mer av pedagogerna. Vidare uttrycker de att Grön Flagg har lett till ökad samverkan och bidragit till nytt innehåll i verksamheten. Resultaten visar också att pedagogerna beskriver att Grön Flagg stödjer dem i att nå läroplanens mål genom att läroplansmålen är kopplade till Grön Flaggs utvecklingsområden och att den rapport de skriver innefattar reflektion kring vilka mål de uppnått. Dessutom visar resultaten att pedagogerna uttrycker att Grön Flagg bidrar till barnens lärande om hållbar utveckling vilket de berättar synliggörs i kommunikation med barnen och i observation av deras handlande och talande. Pedagogerna uttrycker utöver det de vet att barnen lär sig, en hoppfullhet om vad de kan tänkas lära sig. Dessutom nämner de kritiska aspekter för barns lärande om hållbar utveckling.

Förord

Så här i slutskedet av vårt examensarbete blickar vi tillbaka på de veckor som gått. Vi kan konstatera att denna resa har varit givande för oss båda och vi har tillägnat oss många nya kunskaper som har berikat vår bild av hållbar utveckling i allmänhet och Grön Flagg i synnerhet. När vi bestämde oss för att skriva om Grön Flagg hade vi egentligen inga erfarenheter alls av det utan vi var genuint intresserade av pedagogers erfarenheter.

Vi vill härmed tacka alla pedagoger som vi har fått tillåtelse att intervjua, utan er hade vi inte kunnat genomföra vårt examensarbete. Det har varit mycket intressant att lyssna till era erfarenheter och tankar om Grön Flagg.

Stort tack till Monica Haraldsson Sträng för god handledning under skrivandet av detta examensarbete. Utan ditt stöd genom processen och ständiga uppmuntran hade vi aldrig klarat att genomföra denna studie.

Titeln på detta examensarbete: ”Jag tror att det har öppnat upp ögonen lite grann...” är ett citat från en av pedagogerna vi intervjuade som uttryckte detta i samband med att hon berättade om hur Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling.

Göteborg 11 maj 2016

Frida och Annie

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
2	Syfte och frågeställningar	7
3	Hållbar utveckling	8
3.1	Begreppet hållbar utveckling.....	8
3.2	Framväxten av utbildning för hållbar utveckling.....	8
3.3	Undervisning för hållbar utveckling i förskola/skola.....	9
3.4	Förskolans uppdrag gällande hållbar utveckling.....	9
4	Grön Flagg	11
5	Tidigare Forskning	13
5.1	Vetenskapliga studier om hållbar utveckling i förskola.....	13
5.2	Examensarbeten om Grön Flagg i förskola.....	16
6	Teoretisk anknytning	18
7	Metod	20
7.1	Kvalitativ studie	20
7.2	Datainsamling genom intervjuer	20
7.3	Urval.....	21
7.4	Genomförande.....	22
7.5	Analysredskap	22
7.6	Självvärdering av design	23
7.7	Etiska överväganden.....	25
8	Resultatredovisning	26
8.1	Pedagogerna beskriver hur valet av Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling.....	26
8.1.1	Hållbar utveckling har fått större utrymme i verksamheten.....	26
8.1.2	Pedagogerna uppmärksammar hållbar utveckling mer	26
8.1.3	Ökad samverkan.....	26
8.1.4	Nytt innehåll	27
8.2	Pedagogerna beskriver hur Grön Flagg påverkar deras möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling.....	27
8.2.1	Läroplanens mål finns tillgängliga på webbsidan	27
8.2.2	Skrivande av rapport	27
8.3	Pedagogerna beskriver hur arbetet med Grön Flagg bidrar till barnens lärande om hållbar utveckling.....	28

8.3.1	Barnens lärande framträder i kommunikation.....	28
8.3.2	Barnens lärande framträder i deras handlande och talande.....	28
8.3.3	Hoppfullhet om lärande.....	28
8.3.4	Kritiska aspekter för barns lärande.....	29
8.4	Pedagogerna beskriver fördelar med Grön Flagg.....	29
8.4.1	Läroplanen.....	29
8.4.2	Utvecklingsområden.....	30
8.4.3	Hållbar utveckling.....	30
8.4.4	Grön Flaggs upplägg.....	30
8.4.5	Grön Flagg som certifiering.....	30
8.5	Pedagogerna beskriver nackdelar med Grön Flagg.....	30
8.5.1	Tidskrävande.....	31
8.5.2	Grön Flagg-rådet.....	31
8.6	Sammanfattning.....	31
9	Slutdiskussion.....	32
9.1	Resultatdiskussion.....	32
9.2	Förslag på framtida forskning.....	34
10	Referenslista.....	35
	Bilaga: Intervjufrågor	

1 Inledning

Sedan första terminen av förskolläraryrket har vi två studenter haft en dröm om att tillsammans få skriva ett examensarbete om hållbar utveckling i förskolan. Personligen har vi ett stort intresse för miljöfrågor och hållbar utveckling, så när vi hörde talas om Grön Flagg blev vi genast nyfikna på hur detta verktyg kan användas i arbetet med hållbar utveckling i förskolan. Även om begreppet hållbar utveckling inte nämns i förskolans läroplan, är det underförstått att förskolan ska arbeta med detta. Flera av aspekterna som inryms i begreppet hållbar utveckling är centrala områden i läroplanen såsom demokrati, jämställdhet och hur vi kan bidra till en bättre miljö (Skolverket, 2011).

Som vi känner till idag finns det olika sorters stöd för förskolor i arbetet med hållbar utveckling. Det finns organisationer som erbjuder material som kan vara till hjälp med arbetet. En av dessa är Världsnaturfonden (2016) med material, dels för lärare innehållande information och förslag på aktiviteter, dels spel m.m. för elever (det sistnämnda är dock riktat till äldre barn än förskolebarn). *Skogen i Skolan* är en annan organisation som erbjuder läromedel i form av information och förslag på aktiviteter. Här ligger fokus på att vistas i naturen, mer specifikt skogen. Naturskyddsföreningen (2016) tillhandahåller förutom läromedel i form av bland annat faktablad även fortbildningar för lärare. Det finns dessutom olika certifieringar som syftar till att ge förskolor (och skolor) stöd i arbetet med hållbar utveckling. En av dessa är Skolverkets *Skola för hållbar utveckling*. För att få denna utmärkelse måste förskolan eller skolan uppfylla vissa kriterier och skicka in en ansökan till Skolverket. När man fått utmärkelsen gäller den i tre år från utfärdandet (Skolverket, 2016). Håll Sverige Rent (2016a) är en stiftelse som erbjuder ett gediget material som kan användas i förskolan. Förutom detta har de ett verktyg och certifiering som heter Grön Flagg. Detta är en svensk förgrening av den internationella certifieringen Eco-schools som drivs av *Foundation for Environmental Education* (FEE). I denna studie har vi valt att närmare studera Grön Flagg utifrån pedagogers egna ut-sagor. Det finns flera anledningar till att vi har valt att skriva om just Grön Flagg. För det första är det ett omfattande verktyg som i sin presentation ger löfte om att täcka olika aspekter av hållbar utveckling. För det andra tycks det vara ett mycket populärt arbetssätt och enligt Håll Sverige Rent (2016b) är 2600 förskolor och grundskolor delaktiga i ett Grön Flagg-arbete. Eftersom det är många som använder sig av Grön Flagg anser vi det både viktigt och intressant att undersöka vad pedagoger har för erfarenheter av det. Vi hoppas kunna bidra med nya insikter för kunskapsfältet hållbar utveckling.

2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med vår studie är att undersöka pedagogers uttalanden om sitt arbete med Grön Flagg, erfarenheter och åsikter i förhållande till undervisningsätt, barnens lärande och läroplanens mål.

Vårt syfte leder till följande frågeställningar:

- Hur beskriver pedagoger att valet av Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling?
- Hur beskriver pedagoger att arbetet med Grön Flagg påverkar deras möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling?
- Vilket lärande om hållbar utveckling beskriver pedagoger att arbetet med Grön Flagg leder till hos barnen?

3 Hållbar utveckling

I detta kapitel presenteras begreppet hållbar utveckling. Dessutom redogörs för hur och varför utbildning för hållbar utveckling har växt fram. Slutligen beskrivs hur undervisning om hållbar utveckling i förskola/skola sett ut genom tiden och förskolans uppdrag gällande hållbar utveckling presenteras.

3.1 Begreppet hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling är komplext och mångtydigt i dess betydelse. Den grundläggande innebörden kan förklaras utifrån FNs rapport från 1987, den så kallade Brundtlandrapporten (World Commission on Environment and Development, 1987). I rapporten beskrivs att en hållbar utveckling ska möta dagens behov utan att påverka framtida generationers möjlighet till att möta sina behov. För en hållbar utveckling behöver ekonomiska, sociala och ekologiska processer knytas samman med varandra. Björneloo (2011) menar att en ekonomisk god utveckling som leder till att miljön förstörs och/eller att människor inte har en god livskvalité därmed inte är hållbar. I en hållbar ekonomisk utveckling är social utveckling en förutsättning, samtidigt en följd av tillväxten. Hållbar utveckling handlar om att naturen och dess ekosystem måste få möjlighet att återhämta sig, det vill säga att den ekologiska utvecklingen upprätthålls, eftersom detta på lång sikt är nödvändigt för en ekonomisk tillväxt och social välfärd (Björneloo, 2011). Enligt Skolverket (2002) var Brundtlandrapporten utgångspunkten till att hållbar utveckling som begrepp spreds globalt, även om begreppet i sig hade funnits sedan flera år tillbaka.

3.2 Framväxten av utbildning för hållbar utveckling

Under 60-talet växer miljödebatten fram då forskning inom naturvetenskap identifierat problemområdet. Naturvetaren och biologen Rachel Carson gav 1962 ut boken *Tyst vår* där hon påvisar och varnar för konsekvenserna av jordbrukets användning av kemikalier (Carson, 1962). Carson visar bland annat att miljögiften DDT försvårar fåglarnas möjlighet till reproduktion. Boken blev omtalad över hela världen och ett par år efter den gavs ut förbjöds DDT i USA och många andra länder. *Tyst vår* kan ses som starten för miljörörelsen (Björneloo, 2011).

De miljöfrågor som uppkom under 60-talet ligger till grund för det vi idag kallar hållbar utveckling (Skolverket, 2002). Hållbar utveckling är dock bredare i sin betydelse än att endast handla om ekologiska aspekter. Som tidigare beskrivits innefattas även ekonomiska och sociala aspekter i begreppet. På vilket sätt begreppet hållbar utveckling vuxit fram med den breda betydelse det har idag, tar sin början under 70-talet. Efter FN:s miljökonferens i Stockholm 1972, utformas en politisk deklaration och ett handlingsprogram kring miljöfrågor och undervisning om miljöfrågor lyfts fram som viktig (United Nations, 1973). Många fattiga länder blev dock inte nöjda och menade att lösningen av miljöfrågorna borde inkludera frågor som rör människans livskvalité. Några år senare tillkom sociala, kulturella, ekonomiska och politiska aspekter efter konferenser rörande miljöundervisning (Unesco, 1977, 1978). Trots detta förhöll sig undervisning inom miljöområdet fortfarande mest till den ekologiska aspekten. Efter Brundtlandrapporten och under 90-talets början uppstod därför ett behov av att använda andra begrepp än miljöundervisning, vilket resulterade i att det på olika håll istället började talas om utbildning för hållbarhet/hållbar utbildning/utbildning för hållbar utveckling och så vidare (Skolverket, 2002). 1992 utformades ett handlingsprogram för hur det på lokal, regional och nationell nivå ska arbetas för en hållbar utveckling. Handlingsprogrammet kallas

Agenda 21 och lyfter sociala, ekonomiska och ekologiska dimensioner av hållbar utveckling (United Nations Conference on Environment and Development, 1993).

I Sverige beskriver Kommittén för utbildning för hållbar utveckling i sitt betänkande från 2004, de utmärkande drag utbildning för hållbar utveckling har (SOU 2004:104). Här beskrivs att lärande för hållbar utveckling inte ska vara en separat del i undervisningen utan dimensioner av hållbar utveckling skall vara integrerat genom hela läroplanen. Undervisningen ska uppmuntra ett kritiskt tänkande och bedrivs på demokratiska grunder där de lärande får möjlighet att påverka sin utbildning. Värderingar ska lyftas i undervisningen för såväl tillämpning som problematisering och diskussion av dem och undervisningens innehåll ska vara förankrat i lokala utmaningar för att skapa mening hos eleverna. Olika uttrycksformer ska även få plats inom ramen för undervisning för hållbar utveckling.

3.3 Undervisning för hållbar utveckling i förskola/skola

Skolverket (2002) presenterar en historisk indelning av tre miljöundervisningstraditioner. Den undervisningstradition som präglar 60- och 70-talet beskrivs som *faktabaserad miljöundervisning*. Som tidigare beskrivits identifieras miljöproblemen av forskare inom naturvetenskap under denna tid och på grund av det utvecklas också miljöundervisningen. Genom att forska vidare och sprida information till människor antas miljöproblemen på så vis lösas. I undervisningen ses därför förmedling av fakta som viktig för att elever ska kunna ta ställning och handla utefter dessa.

Under 80-talet sker en utveckling av miljöundervisningen. Miljöproblemen ses som konflikter människan och naturen emellan och därför bör människan anpassa sig till vetenskapen om naturen (Skolverket, 2002). Traditionen av undervisningen under denna tid kallas *normerande miljöundervisning* och syftar på hur man såg kunskap om naturen som något som skulle vara normerande och vägleda samhällets värderingar och utveckling. Undervisningens utgångspunkt var att genom att lyfta kunskapsbaserade argument skapas miljövänliga värderingar vilka gör att människor kan ta ställning i frågor om miljö och handla i miljövänlig linje. Undervisningsformen bygger på att eleven ska vara aktiv och få ägna sig åt problemlösning.

Den sista traditionen för miljöundervisning kallar Skolverket (2002) *undervisning om en hållbar utveckling*. Med påverkan av Rio-konferensen och Agenda 21, utvecklas denna undervisningstradition under 90-talet. Miljöfrågorna sätts i samband med samhällsutvecklingen i stort och diskussionerna hamnar i termer om hållbar utveckling på såväl ekologiska som sociala och ekonomiska plan. Miljöproblemen ses nu som sociala konstruktioner där det finns motsättningar mellan människors olika intressen. Vad som uppfattas som miljöproblem har på så vis att göra med vilka perspektiv och värderingar en människa har. Individens möjlighet att påverka världen uppmärksammas. För undervisningen betyder detta att demokratiska aspekter blir viktiga. Genom att lyfta fram olika uppfattningar, kan man diskutera hur vi skapar en god livssituation för oss och för kommande generationer. Detta kallas pluralistisk undervisning där utgångspunkten är att barnen kritiskt får granska, värdera och ta ställning till olika alternativ.

3.4 Förskolans uppdrag gällande hållbar utveckling

Förskolans uppdrag skall betraktas som inledningen på ett lärande av attityder och livsstil som därefter kommer prägla hela utbildningen. Detta anges tydligt i följande citat från Regeringens skrivelse (2001/02:172):

Eftersom människors attityder och livsstil grundläggs i tidig ålder startar man i Sverige redan i förskolan arbetet med att öka intresset och kunskaperna om hållbar utveckling. Lärandet byggs sedan på genom hela utbildningssystemet. (s. 51).

I förskolans läroplan (Skolverket, 2011) nämns inte begreppet hållbar utveckling alls. Däremot finns begreppet med i bakgrundstexten till den revidering som gjordes av läroplanen. Enligt denna text handlar lärande för hållbar utveckling om att miljöfrågor, sociala och ekonomiska frågor bildar en helhet. Teman som ingår i lärande för hållbar utveckling är exempelvis omsorg om miljön, livsstilsfrågor, konsumtion och hälsa (Utbildningsdepartementet, 2010). Dessa teman är inget nytt för den reviderade läroplanen utan fanns med redan i förskolans första läroplan (Utbildningsdepartementet, 1998). För att få reda på vad läroplanen implicit säger om hållbar utveckling får vi alltså se till de teman som ingår i hållbar utveckling och då finner vi flera stycken som handlar om detta. Här följer en sammanfattning av dessa strävansmål från Skolverket (2011). Förskolans värdegrund handlar om mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar. Alla inom förskolan ska måna om varje människas okränkbara värde och vår miljö:

Värdegrunden uttrycker det etiska förhållningssätt som ska präglade verksamheten. Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten. (Skolverket, 2011, s. 4).

Förutom värdegrunden som är central i förskolans verksamhet finns det många strävansmål som visar på hur arbetet i förskolan är tänkt att bedrivas. Förskolan ska ha individens hälsa i beaktande på så sätt att ”Verksamheten ska präglas av omsorg om individens välbefinnande och utveckling.” (Skolverket, 2011, s. 4).

Förskolan ska sträva efter att barnen utvecklar en god inställning till natur och miljö, att de förstår sin roll i kretsloppet och hur människor kan medverka till en bättre miljö:

Förskolan ska lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor. Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska präglade förskolans verksamhet. Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid. (Skolverket, 2011, s. 7).

Förskolan ska även sträva efter att barnen utvecklar sin förmåga att ta ställning till etiska dilemman och att de utvecklar respekt för allt levande och närmiljön. Mer specifikt ska förskolan sträva efter att varje barn utvecklar ”sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen” och ”respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö” (Skolverket, 2011, s. 8).

4 Grön Flagg

I detta kapitel presenteras Grön Flagg mer ingående utifrån Håll Sverige Rents (2016a) *Guide till Grön Flagg: Förskola*. Grön Flagg är ett kostnadsfritt verktyg och certifiering som funnits sedan 1996 i Sverige vilket tillhandahålls av stiftelsen Håll Sverige Rent. Det är den svenska grenen av ett globalt koncept som heter Eco-Schools som drivs av Foundation for Environmental Education (FEE) och som finns i ett 50-tal länder. Grön Flagg är ett verktyg för både förskolor och skolor i arbetet med hållbar utveckling men denna text fokuserar på hur Grön Flagg används inom förskolan. Håll Sverige Rent (2016a) menar att ”Verktyget Grön Flagg ger barn och unga fantastiska förutsättningar att arbeta aktivt med hållbar utveckling på ett roligt och engagerande sätt.” (s. 3). Enligt Håll Sverige Rents (2016a) beskrivning av Grön Flagg ska arbetet med Grön Flagg ha sin utgångspunkt i barnens tankar och idéer och integreras med de mål och riktlinjer som finns i läroplanen. När beslut tas om att arbeta med Grön Flagg är det viktigt att förankra det hos alla på förskolan. Detta gäller personal, barn och föräldrar. En enskild avdelning kan enligt de bestämmelser som gäller för Grön Flagg inte anmäla sig utan hela verksamheten måste vara delaktig. Nästa steg handlar om att hitta en kommunpolitiker som kan agera kontaktpolitiker, detta för att synliggöra för kommunen hur förskolan bidrar till en hållbar utveckling genom arbetet med Grön Flagg. Efter detta steg i processen ska förskolan anmäla sig till Grön Flagg på Håll Sverige Rents webbsida. Efter granskning gjord av anställda på Håll Sverige Rent får förskolan sina inloggningsuppgifter till webbsidan. Därefter är det dags att utse ett Grön Flagg-råd där personal, förskolechef, föräldrar och barn med flera kan medverka. Förskolan kan även välja att ha ett enskilt råd med barnen där deras tankar och idéer kan fångas upp. Följande citat från Håll Sverige Rent (2016a) förtydligar hur rådet är tänkt att fungera:

Grön Flagg-rådet spelar en viktig roll i att driva Grön Flagg-arbetet framåt. Rådet samordnar arbetet och sprider information till alla avdelningar. Grön Flagg-rådet har också en viktig funktion i att samla upp idéer och tankar kring hur barn och personal vill utveckla verksamheten. (s. 8).

Förskolan ska fylla i hållbara nyckeltal¹ vilket görs genom att besvara frågor på Håll Sverige Rents webbsida. De nyckeltal som är obligatoriska är Allmänna uppgifter och Nedskräpning medan nyckeltal såsom Återvinning, Energi och Klimat och Hälsa och Arbetsmiljö är valbara. Nyckeltalen ska fyllas i för att förskolan ska kunna jämföra efter några år hur arbetet med Grön Flagg har påverkat verksamheten. Dessutom kan nyckeltalen användas för att visa andra såsom kontaktpolitiker och föräldrar hur förskolan bidrar till en hållbar utveckling.

Efter att förskolan har anmält sig till Grön Flagg har personalen sex månader på sig att skriva och skicka in en handlingsplan på Håll Sverige Rents webbsida innehållande en planering för hur förskolan ska arbeta med hållbar utveckling och de tre valda utvecklingsområdena. Enligt Håll Sverige Rent (2016a) ska framtagandet av handlingsplanen vara en demokratisk process ledd av Grön Flagg-rådet som ser till så alla på förskolan är delaktiga i att ge form åt arbetet med Grön Flagg. Detta förtydligas i följande citat från Håll Sverige Rent (2016a) ”Utforma era tre utvecklingsområden så att de kan engagera alla på förskolan. Ni kan dock jobba med utvecklingsområdena på olika sätt i olika åldersgrupper och avdelningar.” (s. 10). Utvecklingsområdena ska kopplas till Grön Flaggs sex teman vilka är Livsstil och Hälsa, Närmiljö, Vattenresurser, Klimat och Energi, Konsumtion och Kretslopp. Dessa teman är breda men

¹ **Nyckeltal** används för att värdera ett företag och dess verksamhet.

håller sig inom de tre pelarna i hållbar utveckling – den ekologiska, den sociala och den ekonomiska.

När handlingsplanen fylls i finns målen från förskolans läroplan tillgängliga på webbsidan. Personalen kryssar där i vilka mål de ser att de kommer arbeta med i sitt kommande Grön Flagg-arbete. Det finns också möjlighet att lägga in eventuella egna mål som förskolan har. Handlingsplanen ska ses som en grund och hjälp för arbetet men om barnen visar intresse för något annat och arbetet skiftar fokus är det detta som skrivs om i rapporten. När handlingsplanen är godkänd är det bara att börja arbeta med de utvecklingsområden som valts och dokumentera processen i rapporten på webbsidan. Den slutgiltiga rapporten ska lämnas in inom sex till arton månader vilket innebär att de på förskolan inom denna tidsram själv bestämmer hur länge de vill arbeta med just de målen. När rapporten skickats in granskas den av personal på Håll Sverige Rent som ger feedback inom tre veckor. Då rapporten blivit godkänd blir förskolan certifierad och personalen på förskolan kan välja att beställa en flagga som kan hissas på förskolan. Enligt Håll Sverige Rent (2016a) är detta ett tillfälle att fira och förskolan kan bjuda in föräldrar, kontaktpolitiker, lokal media m.fl. att delta.

5 Tidigare Forskning

Vid sökning efter forskning om hållbar utveckling i förskolan i universitetsbibliotekets databaser fann vi ytterst få studier som var relevanta för vår studie. Utöver vetenskapliga studier genomförda av Björneloo (2007), Ärlemalm-Hagsér (2013) och Hedefalk (2014) finns det åtskilliga publicerade examensarbeten i sökningar via Google Scholar. Förutom att ge en översikt över ovan nämnda vetenskapliga studier som handlar om hållbar utveckling i förskolan kommer vi skriva om två examensarbeten som mer specifikt handlar om Grön Flagg i förskolan.

5.1 Vetenskapliga studier om hållbar utveckling i förskola

Ärlemalm-Hagsér (2013) skriver om lärande för hållbarhet i förskolan. Hennes förklaring till varför hon inte använder ordet hållbar utveckling är att hållbarhet bättre stämmer överens med det forskningsfält hon riktar sin forskning mot. Syftet med avhandlingen är att få kännedom om den komplexitet som omfattar begreppet lärande för hållbarhet i svenska förskolans verksamhet. Fokus ligger på vad som sker i verksamheten och hur det sker i relation till barns aktörskap. Hennes avhandling är en så kallad sammanläggningsavhandling och består av fyra artiklar. Dessa har fokus på olika aspekter av förskolan och innehåller olika sorters empiriskt material men det som enar dem är att de alla handlar om lärande för hållbarhet. Hon redogör för de fyra artiklarna och avslutar med resultatet av artiklarna i förhållande till ovan nämnda syfte.

I första artikeln är det empiriska materialet 32 stycken examinationstexter som barnskötare skrivit som en del av en utbildning vilka innehåller text och dokumentation i form av bild och bildtext (Ärlemalm-Hagsér, 2013; art.1). I andra artikeln analyseras 18 stycken ansökningar från förskolor som vill få Skolverkets certifiering Skola för hållbar utveckling (Ärlemalm-Hagsér, 2013; art.2). I tredje artikeln är det empiriska materialet läroplaner från Sverige och Australien (Ärlemalm-Hagsér, 2013; art.3). I fjärde artikeln är det insamlade materialet ljudinspelningar från ett temaarbete på en förskola där 17 barn och två förskollärare deltar. Materialet innehåller dessutom ett fokussamtal där 9 barn deltar (Ärlemalm-Hagsér, 2013; art.4).

Det som framträder i studiernas resultat är att lärande för hållbarhet till stor del ses som något viktigt i förskolans verksamhet och att barnen är viktiga aktörer. Dessutom nämns lärande för hållbarhet som ett verktyg i att fostra människor till att bidra till en hållbar framtid. Ärlemalm-Hagsér (2013) kopplar det som framgår i artiklarna till fyra följande teman: a) *barnet som individ*, b) *barns relationer till andra*, c) *barns relation till ting i sin omvärld* och d) *barns relation till naturen*. *Barnet som individ* handlar om att det individuella barnet har rätt till bland annat inflytande, hälsa och välmående. Med *barns relationer till andra* menas i första hand barnet som gruppmedlem och det som nämns här är sådant som krävs för att fungera i grupp och att ta ansvar för sig själv, andra och miljön. *Barns relation till ting i sin omvärld* handlar om att ta ansvar för sin närmiljö. Pedagogerna i studien lyfter bland annat att barnen är delaktiga i källsortering, naturstädning, att släcka lampor och spara på papper och vatten. *Barns relation till naturen* kommer till uttryck genom att barn lär om natur, djur och växter. Detta lärande i kombination med att barnen vistas i naturen antas leda till att barnen utvecklar aktsamhet och respekt för naturen.

Vad gäller lärande för hållbarhet framträder enligt Ärlemalm-Hagsér (2013) en enighet mellan pedagoger kring det pedagogiska arbetet. Trots detta framträder i en artikel skillnader i hur pedagoger ser på hållbarhet i förskolan och dessa synliggörs i tre olika perspektiv: *holistiskt*,

miljöinriktat och *demokratiskt*. Ett *holistiskt perspektiv* handlar om att arbetet med hållbarhet integreras i hela verksamheten medan hållbarhet inom ett *miljöinriktat perspektiv* kopplas till naturvetenskapligt lärande om och i naturen. I ett *demokratiskt perspektiv* handlar hållbarhet främst om mänskliga rättigheter och jämställdhet. Årlemalm-Hagsér (2013) skriver även om förgivettaganden och strukturer som framträder vad gäller barns rätt till delaktighet, barns skiftande inflytande över verksamheten, föreställningen om den goda naturen och det universella förskolebarnet som sällan problematiseras. Utifrån resultatet ges barnen olika grad av inflytande och delaktighet i olika situationer vilket enligt Årlemalm-Hagsér kan tolkas som att det är pedagogerna som bestämmer när detta är viktigt respektive icke önskvärt. Betydelsen av barns upplevelser av och kunskap om naturen skrivs fram i samtliga artiklar. Barns kontakt med naturen nämns kunna leda till ett fortsatt intresse för naturkontakt och även kunna skapa intresse för miljö. I det empiriska materialet nämns inget negativt om naturen utan det som lyfts är positiva aspekter såsom att både utevistelsen i sig och att den ger möjlighet till fysisk rörelse bidrar till god hälsa. Årlemalm-Hagsér skriver vidare att de beskrivningar som framträder i det empiriska materialet visar på ett universellt barn. Att göra kopplingar mellan barnet och kön, klass och etnicitet är enligt det ekofeministiska² perspektivet viktigt för att kunna förstå sambandet mellan miljöförstörelse och de strukturella ojämlikheter som existerar.

Björneloo (2007) har genomfört en studie där hon undersöker vilken innebörd fenomenet hållbar utveckling har för lärare när de berättar om sin undervisning. I sin studie genomför hon kvalitativa intervjuer med 17 lärare i förskolan och grundskolan där hon ber dem berätta om något tillfälle där de tillsammans med barnen arbetat med hållbar utveckling. Björneloo menar att olika styrdokument pekar på att hållbar utveckling med sin komplexa betydelse och sitt odefinierade innehåll ska genomsyra skolans verksamhet. Syftet med studien är därför att visa på lärares föreställningar av hållbar utveckling. Av studien framgår att Björneloo upptäcker fem teman som lärare i sina berättelser uttrycker att hållbar utveckling ska syfta till.

Det första området Björneloo (2007) beskriver handlar om *helheter och sammanhang* där lärarna talar om att det som händer i världen hänger ihop. De talar om att barnen behöver få ställas inför komplexa sammanhang. Barnen bör få chans att jämföra sina livsvillkor med andras, både i världen som den ser ut nu och i andra tider både historiska och framtida. Barnen behöver också få kunskap om naturens livscyklar och dess ekosystem samt insikter om att människans sätt att leva får konsekvenser för naturen. Det andra området Björneloo identifierar gäller *delaktighet och ansvar*. Här talar lärarna bland annat om barnens motivation. Barnen behöver få förståelse kring att deras val får konsekvenser inte bara för dem själva utan också för andra och för miljön. De måste få utveckla intresse och vilja till att aktivt delta i samhället och göra medvetna val. Nästa tema som Björneloo (2007) lyckats urskilja ur lärarnas utsagor om arbetet med hållbar utveckling rör *inlevelse och förståelse*. Lärarna uttrycker att barn behöver få utveckla empatiska förmågor och kunna förstå andra människors perspektiv i andra länder och framtida generationer. Det handlar om alla människors lika värde och att hur vi själva tar ställning i etiska frågor för följderna för naturen och andra människor. *Självkänsla och kommunikationsförmåga* är fjärde temat som Björneloo presenterar. Lärare beskriver hur självkänsla och språkliga färdigheter har betydelse för lärande om hållbar utveckling. Det är viktigt att barnen är trygga och känner tillit till sin språkliga förmåga. Det ger dem bättre möjlighet att uttrycka sina egna tankar och förstå andras. Att kritiskt reflektera är också något som lyfts som viktigt. Kroppens hälsa och rörelseförmåga ses också som en del av självkänslan

² **Ekofeminism** är en social och politisk rörelse som betonar den gemensamma grunden för miljörörelsen och feminismen.

och ger bland annat möjlighet till att barnen vågar röra sig i naturen och vara delaktiga i andra aktiviteter tillsammans. Det sista tematiska området Björneloo (2007) ringar in är *förmågan att lära*. Lärarna lyfter fram vikten av att barnen ser undervisningen som meningsfull och har en lust att lära. Om barnen förstår innehållet, metoden och målet i undervisningen och får testa olika metoder skapas också goda förutsättningar till att barnen *förstår* att de kan lära sig vilket lärarna också lyfter som en viktig aspekt.

Av detta resultat kommer Björneloo (2007) fram till tre innebörder av att undervisa för hållbar utveckling: undervisning för hållbar utveckling som ett *etiskt projekt, ett kulturbygge och individens hållbara utveckling*. Undervisning om hållbar utveckling som ett *etiskt projekt* handlar om den etiska aspekt som framträder som både mål och metod i undervisningen. Undervisningen syftar till att barnens kunskapande, förståelse, attityder och värderingar gynnar en hållbar utveckling. I arbetet med hållbar utveckling blir det därför viktigt att verksamheten tar utgångspunkt i ett medvetet och moraliskt förhållningssätt och "lever som man lär". Undervisningen ska uppmärksamma att vilka val man gör kan gynna eller missgynna en hållbar utveckling och uppmuntra till att ta ansvar för vår värld. *Kulturbygge* kallar Björneloo (2007) aspekten av att undervisning för hållbar utveckling skapar en viss världsbild, en viss kultur, med verksamhetens vanor och rutiner. Personalen är både bärare av och skapare av kulturen som kan överföras till nya generationer. Det finns dock alltid möjlighet för både barn, föräldrar och personal att kritiskt granska och ifrågasätta och på så sätt påverka kulturbygget. Den sista innebörden av att undervisa för hållbar utveckling benämner Björneloo (2007) som *individens hållbarhet* vilken pekar på betydelsen av att barnen har en god självkänsla, hälsa, känner trygghet och gemenskap med andra för att vilja lära och verka för en hållbar utveckling. Att undervisningen stärker individen menas på så vis bidra till att barnet aktivt deltar i sitt lärande vilket kan ha en betydande roll för barnets handlingskompetens.

Genom sin studie har Björneloo (2007) identifierat lärarnas bild av hållbar utveckling som innehåll i verksamheten. Björneloo menar inte att detta resultat är någon sanning utan att innehållet påverkas av vad som händer i världen och hur människor ser på den, på så vis måste frågor om hållbar utveckling hela tiden ställas. Om lärarna i studien diskuterar hållbar utveckling och dess innebörd är Björneloo tveksam till då detta inte framgår av intervjuerna. Lärarna i Björneloos studie kopplar också arbetet med hållbar utveckling till deras tidigare arbete med utomhuspedagogik, språkutveckling eller samhällskunskap och det tycks vara självklart att hållbar utveckling passar in i vad de alltid arbetat med. Björneloo pekar dock på svårigheten i att få in frågor om hållbar utveckling i verksamheten om lärarna inte vet vad som menas med begreppet och eftersom det inte är självklart med vad hållbar utveckling som innehåll i undervisning är och betyder tar det tid att förändra innehållet i gamla strukturer.

Hedefalks (2014) forskning syftar till att undersöka förutsättningar för barns meningsskapande om och handlingskompetens för hållbar utveckling i förskolan. Författarens avhandling bygger på fyra artiklar. Första artikeln (Hedefalk, 2014; art.1) är en analys av artiklar i internationella tidskrifter rörande undervisning för hållbar utveckling för de yngre åldrarna. Resultatet lyfter fram barns handlingskompetens för en hållbar framtid, att undervisa barn så att de får möjlighet att handla för en hållbar utveckling. I den andra artikeln (Hedefalk, 2014; art.2) studerar författaren hur lärare riktar barns uppmärksamhet mot ett visst innehåll och vilken betydelse det har för barnens meningsskapande. Vilka förutsättningar som finns för att barn ska utveckla handlingskompetens diskuteras. I tredje artikeln (Hedefalk, 2014; art.3) undersöks vilka handlingar som gynnas i undervisningssituationer. Resultatet visar vilka situationer som har förutsättningar för att barnen ska kunna handla kritiskt. Den sista artikeln (Hedefalk, 2014; art.4) undersöker barns meningsskapande i situationer där de är oense om regler i leken.

Artikeln visar på situationer där barn agerar kritiskt.

I avhandlingen (Hedefalk, 2014) utgår forskaren från ett pluralistiskt förhållningssätt. Detta handlar om att lyfta fram och identifiera olika mellanmännsliga konflikter för att kunna förhandla för vad framtiden behöver vilket påverkar deras möjlighet att handla för en hållbar framtid. Avhandlingens empiri har Hedefalk samlat genom analys av artiklar och genom observationer på två olika förskolor om vardera två avdelningar. Under förskolornas ordinarie verksamhet har hon gjort videoinspelningar och fältanteckningar som utgör hennes material. Syftet är att studera barns möjlighet till handlingskompetens för en hållbar utveckling i förskolan.

Resultaten i Hedefalks (2014) forskning visar hur undervisningssituationer ser ut när barn ges möjlighet att handla kritiskt. När läraren riktar barnens uppmärksamhet mot något har det betydelse för vilket innehåll och meningsskapande situationerna får. Vad lärare väljer att synliggöra/osynliggöra i samspelet med barnen får betydelse för vilka förutsättningar barnen ges att handla kritiskt. När lärare antar ett pluralistiskt förhållningssätt och gynnar kritiska handlingar visar Hedefalk (2014) att undervisningsinnehållet består av frågor om moral där olika värderingar måste göras eftersom det inte finns några rätta svar. Dessutom visar det sig att situationerna lyfter olika perspektiv som kan ställas mot varandra. Till sist visar det sig att när lärarna handlar pluralistiskt och uppmuntrar kritiska handlingar känner barnen trygghet i att uttala tankar som strider mot lärarens eller de andra barnens tankar.

5.2 Examensarbeten om Grön Flagg i förskola

Carlsson och Jönsson (2008) undersöker i sitt examensarbete hur pedagoger ser på sitt Grön Flagg-arbete och hur samarbetet mellan barn och pedagoger ser ut. De undersöker också pedagogers tankar kring Grön Flagg som ett sätt att höja förskolans status och hurvida de som arbetar med Grön Flagg har ett genuint intresse för hållbar utveckling. Metoden de använder sig av är kvalitativa intervjuer och de intervjuar fem pedagoger som arbetar inom förskolan. Resultaten de kommer fram till är att pedagogerna berättar att arbetet med Grön Flagg fungerar bra och trots att de har arbetat med det i flera år finns fortfarande intresse och motivation. Pedagogerna nämner vikten av barns entusiasm i arbetet med hållbar utveckling och att ha ett väl fungerande Grön Flagg-råd. De beskriver att Grön Flagg är en del av vardagen och att det även är där barns lärande synliggörs. Närmiljön, förskolans gård och barnens sinnliga upplevelser nämns som viktigt för barns lärande. Vissa av pedagogerna har själva valt att arbeta med Grön Flagg och några har blivit tilldelade det från ledningen. Dessa skillnader påverkade inte vilket sorts engagemang pedagogerna hade för arbetet. Fyra av fem pedagoger lägger inte någon vikt vid att få in förskolans läroplan i arbetet vilket Carlsson och Jönsson (2008) finner anmärkningsvärt då det är en del i förskolans uppdrag.

I Hedberg och Åkessons (2014) examensarbete undersöker de hur pedagoger i förskolan kan arbeta med hållbar utveckling och Grön Flagg och hur de får med sig barnen i arbetet. Metoden de använder sig av i studien är enkätundersökningar. Via mejl skickade de ut frågor till de två förskolor som valt att delta i studien. En pedagog från varje förskola besvarade enkäten och skickade den via mail tillbaka till författarna. I resultatet framgår att båda pedagogerna arbetar med att inkludera föräldrarna i Grön Flagg-arbetet genom att visa bilder på digital fotoram, ladda upp information på förskolans webbsida och informera på föräldramöten. En av pedagogerna upplever svårigheter med att inkludera Grön Flagg i vardagen och att få barnen att förstå vad det innebär. Hon uttrycker även att det är svårt att förändra ett beteende och att få med sig andra vuxna på förskolan i arbetet med Grön Flagg. De fördelar pedagogerna ser

med Grön Flagg är att det är ett enkelt sätt att få med barnen i arbetet med hållbar utveckling och dessutom hjälper det dem med att nå läroplanens mål. Pedagogerna arbetar med källsortering, återvinning, återanvändning av material och odling vilket båda kopplar till Grön Flagg. Enligt pedagogerna är barnen delaktiga på så sätt att de uppmuntras att göra sina röster hörda och de tankar och funderingar som uppkommer under arbetet med temat tas tillvara på.

6 Teoretisk anknytning

Vi har valt att utgå från en fenomenografisk ansats i denna studie, vilket enligt Alexandersson (1994) är en kvalitativ forskningsansats. Med en fenomenografisk ansats studeras hur något *uppfattas*, vilket Marton och Booth (2000) benämner som andra ordningens perspektiv till skillnad från första ordningens perspektiv som handlar om att undersöka hur något *är*. Eftersom syftet med vår studie är att undersöka pedagogers uppfattningar om Grön Flagg är en fenomenografisk ansats passande. Alexandersson (1994) skriver att ordet fenomenografi först introducerades av Ference Marton 1981 när han som ledare av en forskningsgrupp kallad INOM-gruppen skulle beskriva sitt forskningsområde. INOM-gruppen studerade till en början inläring men detta kom senare att resultera i att undersöka människors uppfattningar om fenomen vilket ledde till fenomenografins uppkomst. De nästkommande fenomenografiska studierna kom att handla om inläring men med tiden har det genomförts fenomenografiska studier som rör människors uppfattningar om andra fenomen.

Den vanligaste metoden för datainsamling i fenomenografiska studier är intervjuer (Marton & Booth, 2000). Larsson (1986) nämner att anledningen till detta är för att man inom fenomenografin är intresserad av människors uppfattningar om något. Alexandersson (1994) skriver att intervjuer inom fenomenografiska studier skiftar i struktur men det som är gemensamt för dem är att det inte finns några fasta svarsalternativ, inga rätt eller fel svar. Enligt Marton och Booth (2000) har människor olika sätt att uppfatta samma fenomen på. Alexandersson (1994) skriver att urvalet av respondenter sker strategiskt för att få en bredd av dessa uppfattningar. I fenomenografiska studier är man intresserad av variationen av uppfattningar som finns om ett fenomen och inte i vilken utsträckning uppfattningarna finns. Även Larsson (1986) skriver att det är viktigt med variation i intervju svaren snarare än att flera personer säger samma sak. Anledningen till detta menar han är att variationen kan leda till ökad förståelse av ett fenomen och att det kan ligga till grund för självreflektion.

I fenomenografiska studier analyseras det insamlade materialet och variationen av de uppfattningar man finner sammanställs i olika kategorier (Marton & Booth, 2000). Enligt Larsson (1986) görs detta genom att man ideligen letar efter skillnader och likheter bland intervju svaren. Det är viktigt att se över de kategorier man analyserat fram för att eventuellt upptäcka nya aspekter, justera och skapa nya kategorier. Marton och Booth (2000) menar att kategorierna som formas bör uppnå vissa kriterier. Dels ska kategorierna tydligt kopplas samman med det studerade fenomenet, dels behöver det finnas en relation kategorierna emellan. Dessutom ska kategorierna endast utformas där de behövs för att peka ut variationen av uppfattningar, kategorier ska med andra ord inte överanvändas. Enligt Larsson (1986) används ofta citat i kategorierna för att fånga innebörden av kategorins innehåll. Alexandersson (1994) menar att citaten är ett sätt att ge kategorierna giltighet, med citat kan andra se om författarens slutledningar är rimliga. Dessutom menar Alexandersson att citaten gör kategorierna tydligare än om de endast hade bestått av beskrivningar av respondenternas uppfattningar.

Inom fenomenografin används ingen på förhand vald teori vid analysen utan intresset ligger i att analysera och förstå innebörden i respondenternas intervju svar, alltså det manifesta innehållet, utan att vara låst till olika sätt att tolka. Detta skiljer fenomenografin från exempelvis den psykodynamiska traditionen där det manifesta innehållet analyseras och används som medel för att nå den ”verkliga” betydelsen. Här ses det manifesta innehållet som en avspeglning av det verkliga.

Larsson (1986) skriver att ett mål med fenomenografiska studier är att det ska leda till självre-

reflektion vilket är viktigt för att synliggöra förgivettaganden om sin verksamhet då detta i sin tur kan leda till lärande. När forskaren har beskrivit och tolkat det insamlade materialet ges detta tillbaka till respondenterna som kan utnyttja det för självreflektion.

7 Metod

I detta kapitel presenteras den valda metoden för studien, nämligen kvalitativa intervjuer. Kapitlet beskriver också vilka urval som har gjorts och hur intervjuerna och analyserna har genomförts. Avslutningsvis finns en självvärdering av designen och etiska överväganden tas upp.

7.1 Kvalitativ studie

Ahrne och Svensson (2015) menar att kvantitativa och kvalitativa metoder är användbara för olika sorters studier och att valet av metod ska utgå från vilka forskningsfrågor studien har. Kvantitativa metoder lämpar sig när man vill göra mätningar och få svar på exempelvis hur ofta, hur länge eller hur mycket. Kvalitativa metoder däremot är lämpliga när man vill undersöka händelser, människors uttalanden eller sätt att reagera. Syftet med vår studie är att undersöka pedagogers uttalanden om sitt arbete med Grön Flagg, därför valde vi att använda oss av en kvalitativ metod i vår studie. Intervjuer, observationer och analyser av texter är alla exempel på metoder som kan användas för samla in empiriskt material till en kvalitativ undersökning (Ahrne & Svensson, 2015). Samma material kan användas för att genomföra en kvantitativ analys men då är man intresserad av att mäta någonting i materialet. I en kvalitativ analys intresserar man sig inte för att mäta olika fenomen utan det man istället är intresserad av är till exempel hur fenomenen fungerar och vilken betydelse det får.

Det finns kritik riktad mot både kvantitativa och kvalitativa metoder. Med kvalitativa metoder finns det bl.a. kritik riktad mot att studiens resultat beror på vem som tolkar undersökningen (Stukát, 2005). Kvalitativa studier får även kritik av att man ofta använder sig av ett fåtal undersökningspersoner och på så vis inte kan generalisera resultaten. Ahrne och Svensson (2015) menar att kvantitativa metoders kritik till exempel ligger i att stora delar av vårt samhälle inte går att beskrivas med olika mätningar. För att kunna beskriva människors interaktion med varandra eller beskriva människors olika perspektiv av något är kvalitativa metoder en lämpligare metod. Det gör det möjligt att urskilja nyanser och förstå människor utifrån ett sammanhang. Vi vill undersöka pedagogers syn uppfattningar om Grön Flagg och på så vis lämpar sig en kvalitativ metod bäst.

7.2 Datainsamling genom intervjuer

Metoden vi valde för datainsamling är kvalitativa intervjuer. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att enda sättet att få förståelse för någon annan människas perspektiv är genom att fråga dem. Genom observationer kan något beskrivas utifrån forskarens perspektiv men eftersom vi är intresserade av pedagogers utsagor om Grön Flagg är intervjuer en mer passande metod för vår studie. En annan vanlig metod inom forskning är enkäter. Anledningen till varför vi inte använde oss av denna metod är att det finns en risk att pedagogerna missuppfattar frågorna och vi missuppfattar svaren. Under intervjuer finns möjligheten att ställa följdfrågor och be respondenten förtydliga något.

Även om intervjuer har många fördelar och är den metod som lämpar sig bäst för vår studie, har den även svagheter. En svaghet med intervju som metod, menar Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) är att respondenternas utsagor kan vara svåra att tolka och det är svårt att vara säker på om de verkligen menar så som intervjuaren tolkar. Något annat som kan ses som en nackdel med intervjuer är att de kan bli en arena för respondenterna att imponera på forskaren, vilket blir problematiskt för studien.

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) skriver att intervjuer just kan användas för att få reda på människors känslor och upplevelser av något. De menar vidare att intervjuer påverkas av kontexten de äger rum i och kan säga något om hur en person uppfattar något i den stunden men inte något utanför. Det går alltså inte att få reda på allt genom en intervju men det kan ge en inblick. Vi kan alltså inte på något sätt anta att våra intervjuer ger en fullständig bild av ämnet men de kan bidra till förståelse av hur förskollärare kan uppleva Grön Flagg i sin verksamhet. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att en fördel med kvalitativa intervjuer också är att man inte på förhand behöver bestämma antal människor att intervjua utan att det kan anpassas efter studiens gång.

Trost (2010) skriver att intervjuer kan ha olika grader av standardisering. Intervjuer med en låg grad av standardisering innebär att frågorna man ställer inte behöver vara exakta utan kan omformuleras för att anpassas till respondenten, frågorna utgår inte heller från en bestämd ordning och följdfrågor kan ställas. Detta till skillnad från en hög grad av standardisering där frågorna ska vara exakt lika för alla som intervjuas, ställas i samma ordning och inte omformuleras eller förtydligas på något sätt. Trost talar även om strukturerade och ostrukturerade intervjuer. Strukturerade intervjuer håller sig inom ett område medan ostrukturerade håller sig inom flera områden. Trost talar dessutom om att det förekommer olika grad av strukturering i intervjufrågor. Ostrukturerade frågor är öppna till sin karaktär vilket betyder att respondenten kan svara hur hen vill, detta till skillnad från strukturerade frågor som har fasta svarsalternativ.

7.3 Urval

För att finna pedagoger att intervjua valde vi att kontakta kommunala förskolechefer i Göteborgs Stad som ansvarar för förskolor med Grön Flagg. Vi började med att använda oss av sökorden Grön Flagg och förskola på Göteborgs Stads webbsida och fick därmed fram en lista över förskolor som arbetar med Grön Flagg. Här fanns kontaktuppgifter till förskolecheferna och vi skickade ett mejl till dessa med förfrågan om att under ca 1 timme intervjua pedagoger som är insatta i arbetet med Grön Flagg. Trost (2010) menar att man vid förfrågningar om att genomföra intervju bör berätta hur lång tid intervjun förväntas ta. Tiden avgörs dels utifrån vilken tid man anser sig behöva för att få sina frågor besvarade och dels utifrån vad man tror är rimlig tid för den intervjuade att avsätta. Då vi efter några dagar endast fått ett par svar, vilket vi inte tyckte var tillräckligt, valde vi även att utgå från en lista på Håll Sverige Rents webbsida med förskolor och skolor som arbetar med Grön Flagg i Göteborg. Vi ansåg att tiden var för knapp för att bara vänta in svar från de förskolor vi kontaktat och eftersom vi hittat listan på Håll Sverige Rents webbsida som innehöll fler förskolor än de vi tidigare kontaktat, ökade chansen att få fler svar. Vi skickade som tidigare ett mejl till de förskolechefer som arbetar kommunalt. Anledningen till att vi valde kommunala förskolor var för att flera av de privata förskolorna inte hade kontaktuppgifter till förskolecheferna listat på webbsidan. Det var alltså av pragmatiska skäl vi valde kommunala förskolor.

Från början planerade vi att intervjua fem pedagoger men efter handledning förstod vi att det inte är säkert att det räcker på grund av flera anledningar, exempelvis om någon väljer att avsluta sitt deltagande eller att respondenten inte ger användbara svar för studien. Utifrån detta beslutade vi oss istället för att skicka mejlet till alla förskolechefer som stämde in på ovan nämnda kriterier och se vilka vi fick svar av. Vi mejlade förskolecheferna och frågade om vi kunde få intervjua någon som är insatt i arbetet med Grön Flagg och hade inga åsikter om vad denne pedagog hade för utbildning. Alla sju pedagoger vi har intervjuat har dock varit förskollärare. Vi ser en fördel med att samtliga pedagoger är utbildade då de förhoppningsvis är

insatta i förskolans läroplan och uppdrag.

7.4 Genomförande

Samtliga intervjuer genomfördes på pedagogernas respektive förskolor och vi anpassade oss efter pedagogernas önskemål angående dag och tid för intervjun. Väl där, valde pedagogerna själva en lämplig plats för intervjun. Samtliga intervjuer förutom en genomförde vi tillsammans. Under dessa turades vi om att ställa frågorna till pedagogerna. Vi frågade pedagogerna om lov att spela in intervjuerna och samtliga godkände detta. Trost (2010) säger att ljudinspelning är bra eftersom det går att spara intervjuerna och transkribera dem ordagrant vilket ger goda förutsättningar för analysen. Han menar vidare att ljudinspelningen tillåter intervjuaren att vara fullt närvarande vid intervjun istället för att både fokusera på att hålla intervjun och föra anteckningar. Björndal (2005) menar att en fördel med ljudinspelning är att man kan konservera en händelse för att sedan kunna lyssna på den igen. Vårt minne är begränsat och ljudinspelningen hjälper en att bevara det som annars skulle falla i glömska. En annan fördel Björndal talar om är den stora detaljrikedom som registreras i en ljudinspelning. Under samtliga intervjuer utgick vi från en lista med intervjufrågor vi på förhand hade skrivit, dessa återfinns som bilaga i slutet av detta examensarbete. Frågorna skrev vi genom att utgå från vårt syfte och frågeställningar. Vi valde att genomföra strukturerade intervjuer med en låg grad av standardisering och använde oss av ostrukturerade intervjufrågor. Detta betyder att våra intervjuer höll sig inom ett område, frågorna anpassades efter respondenten och frågorna var öppna och utan svarsalternativ.

Innan första intervjun skickade vi listan med intervjufrågor till vår handledare som menade att vi behövde testa frågorna på någon, förslagsvis en studiekamrat, för att se huruvida de öppnade för samtal eller inte. Vi började med att testa dem på varandra vilket ledde till att vi omformulerade, tog bort och lade till frågor. De nya frågorna testade vi på en studiekamrat innan vi utförde den första intervjun. Vi hade många frågor som var öppna i sin karaktär så att vi skulle få ett rikt material att analysera. Att utgå från en lista med frågor var viktigt för vår egen del eftersom vi då kunde ha koll på vad respondenten hade besvarat och också veta att vi fick svar som kunde besvara studiens frågeställningar. Ingen av oss har någon större erfarenhet av att hålla intervjuer och listan med frågor fungerade på så vis som ett stöd för att vi skulle komma ihåg vad vi ville ha svar på. Under intervjuerna anpassades dock frågorna till respondenten som vi tidigare beskrivit. Detta innebar att frågorna på listan ibland omformulerades, ställdes i annan ordning eller uteblev om respondenten redan besvarat den. Dessutom ställdes följdfrågor då det passade.

7.5 Analysredskap

I analysen av vårt empiriska material har vi tagit inspiration från den fenomenografiska ansatsen. Detta kapitel handlar om hur vi har gått tillväga när vi bearbetat de intervjuer vi har genomfört vilket kopplas till hur material analyseras inom fenomenografiska studier.

När intervjuerna hade ägt rum transkriberade vi, det vill säga överförde ljudinspelningarna till text. Vi var noggranna med att återge intervjuerna ordagrant. Efter att transkriberingarna var gjorda gick vi igenom dessa dokument och lade till kommentarer vid de meningar och stycken som hade relevans för vår studies syfte. Därefter gick vi igenom våra kommentarer och förde in dem i ett nytt dokument där samtliga pedagogers utsagor strukturerades efter frågeställningarna. Vi gick igenom intervju svaren under respektive frågeställning för att finna likheter och skillnader vilket ledde till ett kategoriserande av dem. Till varje kategori skrev vi en rubrik som speglar innehållet i den kategorin. Då vi var intresserade av variationer i pedagogers

utsagor var det just de intervjusvar som skiljde sig åt som vi valde att göra kategorier av. De intervjusvar som liknade varandra hamnade därför i samma kategori. Vissa kategorier innehåller därför endast ett intervjusvar medan vissa innehåller flera intervjusvar som liknar varandra. Larsson (1986) menar att i fenomenografiska studier är kärnan av analysen att jämföra svaren genom att gång på gång leta efter likheter och skillnader. Ofta räcker det inte med att göra en analys utan det är viktigt att det som skrivits ses över och kritiskt granskas för att eventuellt resultera i nya kategorier och formuleringar. Detta är något vi gjorde genom att gång på gång flytta om intervjusvaren och reflektera kring vilka svar som passade ihop och vilka kategorier som var lämpliga. När vi till sist bestämde oss för en kategorisering skrev vi intervjusvaren i en löpande text vilket blev vårt resultat.

Då vi utgick från en fenomenografisk ansats använde vi oss inte av en förvald teori när vi analyserade, vi var därmed inte låsta till ett visst sätt att se på vårt material. Vi var alltså intresserade av det som Larsson (1986) kallar det manifesta innehållet. I fenomenografiska studier är variationen av intervjusvar viktig, dels för att det kan leda till ökad förståelse för någon del av vårt samhälle, dels för att det kan vara underlag för reflektion. Det är alltså viktigare att få olika svar snarare än att flera personer tycker lika (Larsson, 1986). Detta är något som stämmer överens med hur vi resonerade när vi gjorde vår analys. Även om endast en respondent gav oss ett visst svar var det intressant för oss att ha med det under en egen rubrik i resultatet. Inom fenomenografin används ofta citat i kategorierna för att belysa innehållet i de olika kategorierna (Larsson, 1986; Alexandersson, 1994). I vår analys valde vi att komplettera den löpande texten med citat som vi ansåg speglar respektive kategori.

7.6 Självvärdering av design

Trost (2010) diskuterar begreppen reliabilitet och validitet ur ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv. I denna teori ser man att människan själv definierar sin situation. Det människan upplever är verkligt och påverkar människans handlingar. Vi ingår i social interaktion där vi interagerar med hjälp av symboler, framförallt i form av språk, både med varandra och med oss själva då vi tänker. I ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv ser man människan som aktiv deltagare i en process där allting är föränderligt. Människan är ingenting utan handlar eller agerar på olika sätt i situationer. Tillförlitligheten, reliabiliteten betyder traditionsenligt att mätningar ska vara stabila. Vid intervjuer kan det till exempel betyda att situationen ska te sig likadant för alla respondenter och intervjuens frågor ska ställas på samma vis. Det menas ofta att mätningarna ska ha konstans, vilket pekar på att samma resultat ska visas vid mätningar vid ett senare tillfälle. Trost (2010) menar dock att med ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv, där man ju utgår från att människan är aktiv och ständigt deltar i föränderliga processer, bör man istället få olika svar vid olika tillfällen. Det går därför inte att bedöma kvalitativa intervjuers reliabilitet på detta sätt. Även begreppet validitet (giltighet) som handlar om att metoden ska mäta det den är tänkt att mäta blir i sammanhang med kvalitativa intervjuer opassande. Detta eftersom kvalitativa intervjuer inte handlar om att mäta något utan syftar till att närma sig och få svar på vad respondenten menar med eller upplever ett fenomen.

Termerna reliabilitet och validitet hör ihop med kvantitativa studier och enligt Trost (2010) blir de svåra att applicera på kvalitativa studier. Kvalitativa studier måste naturligtvis samla in material på ett lämpligt och trovärdigt sätt för att resultaten ska anses trovärdiga. Det handlar om att beskriva varför materialet är betydelsefullt för studiens syfte och forskningsfrågor, kritiskt diskutera studiens svagheter och lyfta etiska aspekter. I vårt arbete motiverar vi vårt val av metod, vi beskriver noggrant vilka urval vi har gjort, hur vi genomfört våra intervjuer

och vilka etiska aspekter vi har tagit hänsyn till. Detta gör undersökningen möjlig att granska vilket är viktigt för studiens trovärdighet. I slutet av detta examensarbete återfinns en bilaga med de intervjufrågor vi utgick från i våra intervjuer vilket ger en större inblick i vårt arbete.

I vårt försök att vara så noggranna och transparenta som möjligt i vår studie finns självklart sådant som bör diskuteras. Att intervju sju pedagoger kan uppfattas som få och icke tillförlitligt men eftersom vi har antagit en fenomenografisk ansats är det skillnader i svar som är av vikt snarare än antalet lika svar (Larsson, 1986). Alexandersson (1994) menar att det vid fenomenografiska undersökningar är viktigt att respondenterna i undersökningsgruppen inte är alltför homogena eftersom man med undersökningen vill synliggöra variationen av uppfattningar om ett fenomen. Vårt syfte med studien är att undersöka pedagogers utsagor om Grön Flagg och därför är vi självklart intresserade av variationer av intervjusvar. Det finns en spridning bland respondenterna i vår studie. Alla pedagoger vi har intervjuat arbetar på olika förskolor, de har olika förskolechefer, de utbildade sig till förskollärare vid olika tidpunkter och har dessutom arbetat olika länge med Grön Flagg. Dessutom finns det en spridning bland vilka områden inom Göteborgs Stad förskolorna ligger. Denna spridning bland respondenterna i vår studie kan alltså ha betydelse för den variation av uppfattningar om Grön Flagg vi har lyckats identifiera. Respondenterna i vår studie är alla kvinnor i olika åldrar. Vi funderar på om vi hade kunnat få en större variation av intervjusvar om det funnits större spridning vad gäller kön, klass och etnicitet bland de intervjuade. Vi hade kanske också kunnat få ytterligare variationer av uppfattningar om vi hade haft ännu större spridning på de områden förskolorna ligger. Även om vi hade en spridning i Göteborgs Stad fanns det områden som vi inte fick möjlighet att intervju någon från (exempelvis centrala Göteborg).

När vi genomförde våra intervjuer hade vi tillsammans med förskollärarna kommit överens om tiden. Då vi tog kontakt sa vi att vi gärna såg att intervjuerna kom till stånd samma vecka eller de närmaste veckorna framöver, därefter bad vi förskollärarna att ge förslag på dag och tid vilket vi sedan anpassade oss till. När vi kom till förskolorna fick förskolläraren i fråga välja plats för intervjun och på alla ställen satt vi i personalrummet. Trost (2010) menar att det är viktigt att respondenten känner sig trygg på platsen för intervjun och att intervjun genomförs ostört. Han menar även att det är vanligt att låta respondenten själv välja plats. Att pedagogerna i vår studie i stort sett fick välja tid och plats själva tror vi kan ha gett goda förutsättningar för intervjun. Förhoppningsvis valde de en tid där de inte behövde känna sig stressade och en plats de kände sig trygga vilket kan ha haft betydelse för samtalet. Vid ett par tillfällen kom det in annan personal där vi höll intervjuerna vilket kan ha påverkat situationen. I samtalet innan själva intervjuerna startade berättade vi att vi inte var ute efter några ”rätta svar”. Vi berättade också att vi själva inte hade någon erfarenhet av arbetet med Grön Flagg, men att vi var nyfikna på Grön Flagg och att vi genom dessa intervjuer ges en möjlighet att få inblick i det. Denna information kan ha skapat en mer avslappnad atmosfär och en större vilja från respondenternas sida att dela med sig av sina tankar kring Grön Flagg och inte försöka imponera på oss vilket Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar är en risk med intervjuer.

Alexandersson (1994) skriver att resultatet av en fenomenografisk studie, med väl analyserade kategorisystem, kan ge inblick i hur människor generellt sett uppfattar ett specifikt fenomen. Uppfattningarna om Grön Flagg som vi identifierat i vår studie beskrivs ju av de pedagoger vi intervjuat och på så vis bidrar de till inblicken i pedagogers utsagor om Grön Flagg. Med våra avgränsade frågeställningar och våra relativt få deltagare är bilden dock ofullständig, men som Marton och Booth (2000) skriver så kan beskrivningar av olika sätt att uppfatta ett fenomen aldrig bli fullständiga. Marton och Booth menar också att kategorisystemet, som har analyserats fram, aldrig kan utges för att vara ett slutgiltigt system. Målet för kategorisystemet är

att kategorierna håller sig inom de kriterier vi tidigare beskrivit. Kategorierna vi har analyserat fram i vår studie håller sig inom dessa kriterier och utgör intressanta aspekter av pedagogers uppfattningar om Grön Flagg. Dessa är dock som Marton och Booth (2000) skriver, endast olika sidor av fenomenet och utgör inte fenomenet i sig. Vi kan alltså inte påstå att vårt resultat kan generaliseras, men med vår undersökning har vi kommit fram till att dessa variationer av uppfattningar beskrivs av pedagoger som arbetar med Grön Flagg. Hade vi intervjuat ännu fler pedagoger hade kanske fler variationer av uppfattningar identifierats.

7.7 Etiska överväganden

Etiska råd om vetenskapliga studier hämtar vi från Vetenskapsrådet (2002) som anger fyra huvudkrav på forskning som syftar till att skydda individen. Det måste finnas en balans mellan forskningskravet och individskyddskravet vilket handlar om att samtidigt som det är viktigt att bedriva forskning är det viktigt att individer som medverkar i forskning inte utnyttjas. De fyra grundkraven är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa krav har vi tagit i beaktande då vi har planerat för och genomfört intervjuerna. Enligt Svensson och Ahrne (2015) är det viktigt att en eventuell respondent får information om studiens syfte och utifrån det kan avgöra sin medverkan. När vi skrev till förskolecheferna berättade vi om vad vår studie handlar om och de vidarebefordrade detta till förskollärarna. När förskollärare har skrivit och bitt om mer information om vår studie har vi gett dem det. I början av varje intervju har vi frågat respondenterna om tillåtelse att få spela in intervjun och vi har tillagt att det bara är vi två som kommer lyssna på inspelningen i syfte att transkribera och att filen raderas när vi är färdiga med den. I enlighet med vad Trost (2010) menar har vi informerat respondenterna om att det som sägs under intervjun behandlas konfidentiellt och ingen förutom vi kommer kunna koppla svaren i det färdiga examensarbetet till en viss person. Dessutom har vi berättat för dem att de har rätt att avbryta intervjun när som helst om de så önskar.

8 Resultatredovisning

I detta kapitel presenteras resultatet av våra intervjuer i relation till studiens frågeställningar. Dessutom lyfts vad pedagogerna ser som fördelar respektive nackdelar med Grön Flagg.

8.1 Pedagogerna beskriver hur valet av Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling

Utifrån analyserna av samtliga intervjuer finner vi att pedagogerna beskriver att Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling på många olika sätt. Det handlar om att pedagogerna uttrycker att hållbar utveckling har fått större utrymme i verksamheten och uppmärksammas mer av personalen. Vidare beskrivs att samverkan har ökat pedagogerna emellan liksom att samverkan med föräldrar ökat. Dessutom talar pedagogerna om att ett nytt innehåll har tagit plats i verksamheten.

8.1.1 Hållbar utveckling har fått större utrymme i verksamheten

Pedagogerna uttrycker sig på något skiftande sätt. Flera säger att de arbetar *mer* med hållbar utveckling och tänker på det hela tiden. En pedagog uttrycker att de även innan Grön Flagg arbetade med hållbar utveckling men att Grön Flagg har hjälpt dem att bli *tydligare* med det. Det är också många pedagoger som säger att hållbar utveckling kommer in i den dagliga verksamheten med barnen. Följande citat visar hur en pedagog uttrycker det: ”Jag tror det är mycket med i det vardagliga [...] att man pratar med barnen [...]” Av svaren framgår att pedagoger beskriver att Grön Flagg har lett till att hållbar utveckling blir en röd tråd i verksamheten. En pedagog uttrycker sig på följande sätt: ”Jag tycker det blir integrerat på ett bättre sätt i verksamheten när man har Grön Flagg och det blir lättare att få en röd tråd över hela förskolan.” Detta kan kopplas till det holistiska perspektivet som Årlemalm-Hagsér (2013) skriver om vilket innebär att arbetet med hållbar utveckling integreras i hela verksamheten. Utöver att Grön Flagg beskrivs vara en del av vardagen berättar några av pedagogerna i vår studie att de dessutom har specifika Grön Flagg-aktiviteter där de arbetar med hållbar utveckling.

8.1.2 Pedagogerna uppmärksammar hållbar utveckling mer

Av intervjuerna framgår att flera pedagoger uttrycker att arbetet med Grön Flagg har lett till ett ökat intresse för hållbar utveckling och att de fått upp ögonen för det eller som en pedagog uttrycker det: ”Jag tror att det har öppnat upp ögonen lite grann, man tänker ännu mer liksom på hur vi kan ta vara på miljön och liksom just tänket att det mer har blivit en livsstil än bara det här verktyget.” En pedagog nämner att hon och en kollega har gått en naturutbildning och förklarar att det antagligen inte hade hänt om de inte hade arbetat med Grön Flagg. En annan pedagog berättar att arbetet med Grön Flagg har lett till att förskolan deltar i ett miljöråd tillsammans med andra förskolor och chefen.

8.1.3 Ökad samverkan

Något flera pedagoger tar upp under intervjuerna är hur Grön Flagg bidrar till samverkan av olika slag. För det första lyfter flera pedagoger att föräldrarna involveras i arbetet med hållbar utveckling och att de förstår vikten av att arbeta med det. Pedagogerna beskriver att föräldrarna involveras genom att till exempel bjudas in till evenemang på förskolan såsom leksaks- och klädbyttardag, loppis och tipspromenad. För det andra lyfter en pedagog att arbetet med Grön Flagg har lett till ökad samverkan mellan olika avdelningar vilket kan utläsas av föl-

jande citat: ”Det som påverkats mycket här är ju samarbetet mellan oss på de olika husen, vi är ju inte ens i samma byggnad så vi träffas ju inte om vi inte samarbetar kring någonting.”

8.1.4 Nytt innehåll

Av intervjuerna kan vi se att pedagogerna uttrycker att förskolans innehåll har påverkats av Grön Flagg. Flera pedagoger berättar att de nu källsorterar, återvinner och försöker spara på el, vatten och papper i den dagliga verksamheten. Flera pedagoger berättar också att de har haft skrapplockardagar/vårstädningar. Detta innehåll är något som såväl Ärlemalm-Hagsér (2013) som Hedberg och Åkesson (2014) skriver om att pedagoger i deras studier arbetar med. En pedagog i vår studie berättar att de i år ska ha loppis på sommaravslutningen istället för det traditionella lotteriet. En annan pedagog talar om att de har haft leksaks- och klädbytdagar. Att de byggt fågelholkar är något en pedagog pratar om och en annan berättar om att de har arbetat med återbruk av gamla leksaker. Återbruk av diverse saker är något som flera pedagoger berättar att de har arbetat med.

8.2 Pedagogerna beskriver hur Grön Flagg påverkar deras möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling

I analyserna av intervjuerna ser vi att pedagogerna beskriver att Grön Flagg hjälper dem att nå läroplansmålen som handlar om hållbar utveckling. Läroplansmålen finns tillgängliga på Håll Sverige Rents webbsida där de kopplas till utvecklingsområdena. Detta beskriver pedagogerna är ett stöd för att nå läroplanens mål. Dessutom talar pedagoger om att rapportskrivandet bidrar till dokumentation och reflektion som hjälper dem att synliggöra vilka mål de når.

8.2.1 Läroplanens mål finns tillgängliga på webbsidan

Att läroplansmålen finns tillgängliga på webbsidan när pedagogerna ska fylla i handlingsplanen beskriver flera pedagoger som en fördel eftersom det är tidsbesparande och enkelt vilket framhävs av en pedagog i kommande citat: ”[---] de själva kopplar det [utvecklingsmålen] mycket till läroplanen [---] Det känns som att Grön Flagg satsar mycket på att det ska funka.” Flera pedagoger talar om att arbetet med Grön Flagg hjälper dem att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling. En pedagog uttrycker att Grön Flagg-arbetet hjälper dem att nå samtliga mål i läroplanen, inte bara de rörande hållbar utveckling.

8.2.2 Skrivande av rapport

En pedagog beskriver i följande citat hur Grön Flagg påverkar möjligheten att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling: ”[...] det hjälper ju till och ger, det är ju ett verktyg i att reflektera över sitt eget arbete eftersom att man dokumenterar där i och det ingår reflektion i rapporten man skriver.” Flera andra pedagoger uttrycker även att skrivandet av rapporten är ett stöd i att se vilka läroplansmål de har uppnått genom sitt arbete med Grön Flagg. Det intervjusvar som skiljer sig från mängden är en pedagog som ställer sig frågan huruvida det är Grön Flagg som påverkar möjligheten att nå läroplansmålen eller tvärtom och säger följande: ” [...] svårt att riktigt veta vad som påverkar vilket. Liksom om man följer målen så jobbar man ju med Grön Flagg också.”

8.3 Pedagogerna beskriver hur arbetet med Grön Flagg bidrar till barnens lärande om hållbar utveckling

I intervjuerna berättar pedagogerna om olika saker barnen lär sig om hållbar utveckling i arbetet med Grön Flagg. Två olika aspekter kan urskiljas rörande pedagogernas beskrivningar av hur barnens lärande synliggörs. Dels framträder barns lärande i kommunikation mellan pedagog och barn, dels framträder barns lärande i deras eget handlande och talande. Vidare uttrycker pedagogerna vad de *hoppas* att arbetet med Grön Flagg ska bidra med för lärande hos barnen och vilken roll de som pedagoger har i barns lärande.

8.3.1 Barnens lärande framträder i kommunikation

En aspekt som går att urskilja i intervjuerna är att pedagogerna beskriver att de i kommunikationen med barnen ser att deras arbete med Grön Flagg har lett till lärande om hållbar utveckling. Att det är svårt att mäta barns lärande talar en pedagog om men hon beskriver att genom att resonera med barnen märker hon att de har lärt sig vilket hon talar om i detta citat: ”Att man liksom för ett resonemang kring det, det känns som att det är något barnen hänger med på.” En annan pratar om de yngre barnen och att det är svårt att veta huruvida de förstår arbetet med hållbar utveckling vilket framkommer i följande citat: ”[...] nämen förstår de varför vi gör som vi gör?”. Hon uttrycker dock att barnen som är tre år och äldre är kapabla till att föra dialog och det går att diskutera med dem. En pedagog talar om att de i vardagliga samtal med barnen märker att barnen lärt sig och en annan berättar om att det i barnintervjuer framkommer att barnen efter arbetet med Grön Flagg förstår syftet med skräpplockardagarna. Även i Carlsson och Jönssons (2008) studie uttrycker pedagoger att barns lärande synliggörs i vardagen.

8.3.2 Barnens lärande framträder i deras handlande och talande

En annan aspekt som framträder i intervjuerna är att pedagogerna beskriver att de i vardagen kan se och höra att barnen har tillgodogjort sig kunskap om innehållet i deras Grön Flagg-arbete. Enligt en pedagog har barnen lärt sig nya ord i och med Grön Flagg-arbetet. Hon talar om att hon hör att barnen använder sig av ord som har med deras utvecklingsområden att göra som de inte använde sig av innan, såsom bakterier och virus i arbetet med hygien. En annan pedagog berättar att barnen på hennes förskola i vardagen uppmärksammar olika material och vart i återvinningen saker ska slängas. Detta stämmer överens med andra pedagogers utsagor om att barnen har kunskap om återvinning och källsortering, de vet vart förpackningar och mat ska slängas.

En annan pedagog talar om hur barnen uppmärksammar sådant som rör deras Grön Flagg-arbete. Flera pedagoger berättar att när de befinner sig ute i naturen talar barnen om den. Några exempel på vad barnen enligt pedagogerna har sagt är ”Vi ska inte bryta grenar.” och ”Åh, det ligger skräp där.” Pedagogerna talar om att detta är ett sorts bevis på att barnen har lärt sig. Att arbetet med Grön Flagg skapar ett intresse hos barnen är något en pedagog nämner: ”Man kan ju se att man skapar ett intresse”. En annan pedagog talar om att barnen har fått aha-upplevelser i arbetet med Grön Flagg och att detta är ett sätt för henne att förstå att barnen har tillägnat sig kunskaper.

8.3.3 Hoppfullhet om lärande

De tidigare nämnda aspekterna av barnens lärande handlar om pedagogernas beskrivningar av att de genom kommunikation och observation av barnen ser hur barnen har lärt sig av deras

Grön Flagg-arbete. Under intervjuerna framträder också pedagogernas hoppfullhet om vad Grön Flagg kan bidra med vad gäller barns lärande. Denna aspekt handlar inte om vad pedagogerna *vet* att barnen har lärt sig utan snarare om vad de *tror* att barnen kan lära genom arbetet med Grön Flagg. Flera pedagoger uttrycker att de hoppas att arbetet med Grön Flagg leder till att barnen anammar ett ”tänk” som bidrar till en hållbar utveckling vilket ska följa med dem genom livet och göra dem till medvetna vuxna. En annan pedagog uttrycker det på följande sätt: ”Så små frön hos barnen att de också tycker det blir viktigt med [...] att man tar hand om naturen.”

Många pedagoger beskriver att de önskar att Grön Flagg-arbetet ska leda till att barnen får intresse för djur och natur, att de får en relation till naturen och tycker om att vistas där. I Årlemalm-Hagsérs (2013) studie lyfts också barns kontakt med naturen fram. Denna kontakt antar pedagogerna i studien kunna leda till fortsatt intresse för naturkontakt och intresse för miljö. En förhoppning en annan pedagog i vår studie talar om handlar om att det arbete de bedriver kring värdegrunden, som en del i deras Grön Flagg-arbete, ska leda till att barnen förstår hur man behandlar varandra med solidaritet och empati vilket också inkluderar annat levande såsom djur och natur. Detta liknar det Björneloo (2007) finner i sin studie, att lärarna talar om att arbetet med hållbar utveckling ska syfta till att barnen ska utveckla empatiska förmågor, förstå alla människors lika värde och ta ställning till etiska frågor för andra människor och för naturen.

8.3.4 Kritiska aspekter för barns lärande

Pedagogerna lyfter två aspekter som är kritiska för barnens möjlighet att lära. För det första lyfter en pedagog vikten av att hon blir involverad i arbetet vilket synliggörs i följande citat: ”Jag har fått mer erfarenhet genom att läsa mig till saker och självklart kan jag ge barnen erfarenheter i det.” En annan pedagog talar om att i vilken utsträckning barnen får möjlighet att lära har att göra med val av arbetssätt. Hon beskriver att barnen kan lära sig hur mycket som helst eller hur lite som helst. Vikten av pedagogers arbetssätt kopplar vi till det Björneloo (2007) ringar in av lärares utsagor om arbetet med hållbar utveckling. Lärarna i Björneloos studie uttrycker att undervisningen ska vara meningsfull för barnen och ge dem lust att lära.

8.4 Pedagogerna beskriver fördelar med Grön Flagg

Utifrån analyserna av intervjuerna kan vi urskilja att pedagogerna berättar om flera fördelar med Grön Flagg som verktyg och certifiering. Det som framträder är dels att pedagogerna beskriver det som en fördel att Grön Flagg går hand i hand med läroplanen, dels att de beskriver att utvecklingsområdena hjälper dem att välja fokus för arbetet. Något annat som lyfts som en fördel är att Grön Flagg bryter ner hållbar utveckling på en bra barnnivå och hur Grön Flagg är upplagt. Dessutom talar en pedagog om en fördel med att Grön Flagg är en certifiering. Hon beskriver att flaggan, som är ett bevis för att förskolan är Grön Flagg-certifierad, är ett sätt att konkretisera arbetet med hållbar utveckling.

8.4.1 Läroplanen

Många pedagoger beskriver att en fördel med Grön Flagg är att utvecklingsområdena är kopplade till läroplanen och följande två citat visar på detta: ”Vi slipper sitta och hitta mål och komma på egna arbetsområden utan dom har redan valt och då klickar vi på vilka vi vill ha, och fördelarna är att det blir väldigt konkret [...]” och ”Så det är väl en fördel, det är ett färdigt material, det är bara att börja jobba.” Även pedagogerna i Hedberg och Åkessons (2014) studie talar om att en fördel med Grön Flagg är att verktyget hjälper dem att nå läroplanens mål.

8.4.2 Utvecklingsområden

Av intervjuerna kan vi urskilja att pedagogerna berättar om flera fördelar med att arbetet med utvecklingsområden är en del av Grön Flagg. En pedagog talar om fördelen med att alla avdelningar på förskolan arbetar med samma utvecklingsområden men inte nödvändigtvis på samma sätt. Hon beskriver att detta gör att pedagogerna kan lära och inspireras av varandra. En annan pedagog förklarar att eftersom utvecklingsområdena är breda, underlättar detta arbetet då det kan anpassas efter just den barngruppen man har för tillfället. En pedagog talar om att valet av utvecklingsområden hjälper dem att skapa en riktning i arbetet med hållbar utveckling vilket i sin tur underlättar för pedagogerna att göra barnen delaktiga i arbetet.

8.4.3 Hållbar utveckling

En pedagog uttrycker att Grön Flagg bryter ner hållbar utveckling på en bra barnnivå, vilket hon säger är en fördel i arbetet. Detta stämmer överens med vad en pedagog uttrycker i Hedberg och Åkessons (2014) studie om att en fördel med Grön Flagg är att det är lätt att få med barnen i arbetet med hållbar utveckling. Enligt en annan pedagog i vår studie har deras arbete med Grön Flagg gett dem erfarenheter av hur man kan arbeta med hållbar utveckling med barn och hur man kan väcka deras intresse. Följande citat visar en pedagogs beskrivning av en fördel med Grön Flagg: "[...] man får in just de här miljöfrågorna och barnen får vara med på det också." En pedagog säger att deras arbete med Grön Flagg har lett till att pedagogerna och barnen får in "rätt tänk" vilket hon beskriver är en fördel.

8.4.4 Grön Flaggs upplägg

I arbetet med Grön Flagg ingår att ha ett Grön Flagg-råd. Detta beskrivs enligt en pedagog som en fördel i jämförelse med hur det såg ut på förskolan innan de började arbeta med Grön Flagg, då hon var ensam miljöombud på förskolan. Enligt henne skulle arbetet med Grön Flagg vara svårt att genomföra med endast en som ansvarig, hon säger att "[...] det är bättre att det är styrt såhär så får det större genomslagskraft tycker jag." Med Grön Flagg är man inte låst till ett visst sorts material vilket en pedagog beskriver som en fördel eftersom hon då har möjlighet att skapa material tillsammans med barnen. Trots tidspressen berättar en pedagog vad hon ser som en fördel med rapporten: "Fast jag tror ändå att det är bra för då ser man ju lite vad man gör också, så man inte bara gör det [...] det blir ju liksom att man utvärderar sin egna verksamhet." En pedagog pratar om Grön Flagg som helhet och säger att det är ett bra verktyg bland andra verktyg att det synliggör arbetet med hållbar utveckling på ett bra sätt.

8.4.5 Grön Flagg som certifiering

En pedagog nämner aspekten av Grön Flagg som certifiering. Hon beskriver att flaggan som är ett bevis på deras certifiering bidrar till att göra arbetet med hållbar utveckling konkret och synligt för föräldrarna. Dessutom uttrycker hon att flaggan blir ett konkret bevis för barnen att de har arbetat hårt med hållbar utveckling.

8.5 Pedagogerna beskriver nackdelar med Grön Flagg

I analyserna av intervjuerna framgår att pedagogerna berättar om några nackdelar med Grön Flagg. De flesta av dessa handlar på olika sätt om tidsaspekten av arbetet och en handlar om svårigheter med att involvera personal utanför Grön Flagg-rådet.

8.5.1 Tidskrävande

Enligt flera pedagoger tar Grön Flagg mycket av planeringstiden vilket de berättar är ett hinder då mycket annan planering ska samsas om den tiden. Flera pedagoger talar om att det är stressigt att skriva handlingsplan och rapport då de är tidskrävande att skriva och det finns en deadline för när de ska in. Det kan uppkomma omständigheter i förskolan såsom långtidssjukskrivningar och andra orsaker till att förskolan behöver sätta in många vikarier. Enligt en pedagog kan detta försvåra Grön Flagg-arbetet i stort men det kan också leda till att skrivandet av handlingsplan och rapport blir lidande. En pedagog nämner att det är svårt att finna tiden till att engagera annan personal som inte ingår i Grön Flagg-rådet.

8.5.2 Grön Flagg-rådet

En pedagog lyfter nackdelar kring Grön flagg-rådet i sig. Hon beskriver att det är svårt att engagera kollegor som inte är en del av rådet vilket kan utläsas av detta citat: ”Men de andra i personalen, hur får vi dem till att brinna lika mycket för arbetet som vi som tar hand om det?” Denna upplevelse delar en pedagog i Hedberg och Åkessons (2014) studie då hon säger att en nackdel med Grön Flagg är att det är svårt att få med sig annan personal.

8.6 Sammanfattning

Vår första frågeställning handlar om hur pedagoger beskriver att valet av Grön Flagg har påverkat sättet att arbeta med hållbar utveckling. Av pedagogernas intervjusvar kan vi urskilja fyra kategorier på vilket sätt pedagogerna beskriver att Grön Flagg har förändrat arbetet med hållbar utveckling. Dessa handlar om att hållbar utveckling har fått större utrymme i verksamheten och uppmärksammas mer av pedagogerna. Dessutom har samverkan avdelningar emellan och samverkan med föräldrar ökat och nytt innehåll har tillkommit i verksamheten.

Vår andra frågeställning handlar om hur pedagoger beskriver att arbetet med Grön Flagg påverkar deras möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling. Resultaten visar två olika kategorier av hur pedagogerna beskriver att Grön Flagg stödjer dem i att nå läroplanens mål. Dels handlar det om att läroplanens mål är kopplade till utvecklingsområdena på webbsidan vilket de upplever som ett stöd, dels handlar det om att skrivandet av rapporten hjälper pedagogerna att se vilka mål de uppnått.

Vår tredje frågeställning handlar om vilket lärande om hållbar utveckling pedagoger beskriver att arbetet med Grön Flagg leder till hos barnen. Vi har identifierat fyra olika kategorier av uppfattningar som relaterar till denna fråga. Pedagogerna talar om att barnen har lärt sig genom arbetet med Grön Flagg vilket de märker i kommunikation med barn och genom att observera deras handlande och talande. Förutom att pedagogerna säger sig veta vissa saker som barnen lärt sig uttrycker de hopp om vad barnen kan tänkas lära sig genom arbetet. Dessutom framkommer pedagogers tankar kring kritiska aspekter för barns lärande av hållbar utveckling.

De fördelar med Grön Flagg som går att urskilja genom intervjuerna har vi kategoriserat i fem kategorier. Dessa handlar om att läroplanen är kopplad till utvecklingsområdena, utvecklingsområdena i sig och att Grön Flagg gör det lättare att arbeta med hållbar utveckling tillsammans med barn. Dessutom nämns Grön Flaggs upplägg och faktumet att det är en certifiering. I intervjuerna framkommer pedagogers beskrivningar av vilka nackdelar som finns med Grön Flagg. För det första lyfts att arbetet på olika sätt är tidskrävande och för det andra nämns Grön Flagg-rådet och att det är svårt att få med sig den personal som inte är med i rådet.

9 Slutdiskussion

Syftet med denna studie är att undersöka pedagogers uttalanden om sitt arbete med Grön Flag, erfarenheter och åsikter i förhållande till undervisningssätt, barnens lärande och läroplanens mål. Genom att ha genomfört intervjuer med pedagoger i förskolan och analyserat dessa har vi kommit fram till ovanstående resultat som vi anser besvarar de frågeställningar vi skrev fram i början av studien. I detta kapitel diskuteras utvalda delar av resultatet och avslutas med förslag på framtida forskning.

9.1 Resultatdiskussion

Statens offentliga utredning (SOU 2004:104) lyfter i sitt betänkande ett utmärkande drag för utbildning för hållbar utveckling vilket handlar om att aspekter av hållbar utveckling ska integreras i hela undervisningen. I vårt resultat framgår att många pedagoger beskriver att de integrerar Grön Flag och därmed hållbar utveckling i vardagen. Å ena sidan kan detta tolkas som att Grön Flag bidrar till att få in hållbar utveckling i undervisningen likt det sätt som ovan nämnda betänkande beskriver. Å andra sidan kan det handla om hur just dessa tillfrågade pedagoger har valt att lägga upp sitt arbete. Vi kan alltså inte dra slutsatsen att arbetet med Grön Flag leder till att hållbar utveckling integreras i vardagen men våra intervjuer visar att den uppfattningen finns bland pedagoger som arbetar med Grön Flag.

Förskolan har en läroplan och många mål att sträva efter. De flesta pedagoger i vår studie talar om att Grön Flag hjälper dem att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling. En pedagog uttrycker till och med att Grön Flag hjälper dem att nå samtliga mål i läroplanen, inte bara de som rör hållbar utveckling. Av detta förstår vi att arbetet med Grön Flag kan vara brett och därmed inkludera andra mål i läroplanen än de rörande hållbar utveckling. Grön Flag skulle kanske på så vis kunna vara utgångspunkten i förskolans verksamhet snarare än något som ska få plats i den. Vilka mål som uppnås genom Grön Flag-arbetet beror självklart på hur pedagogerna väljer att lägga upp sitt arbete men beskrivningar av att Grön Flag bidrar till att nå många mål i läroplanen har vi identifierat i våra intervjuer.

Flera pedagoger i vår studie beskriver att Grön Flag bidrar till ökad föräldrasamverkan. Att föräldrarna är involverade i arbetet anser vi kan ge goda förutsättningar för barnen att få med sig lärandet om hållbar utveckling utanför förskolans verksamhet. Eftersom vi har intervjuat pedagogerna är det deras syn på samverkan som framgår och vi vet inte hur föräldrarna upplever detta. Marton och Booth (2000) menar att beskrivningar utgör en sida av ett fenomen, beskrivningen är alltså inte synonymt med fenomenet. I vår studie synliggörs att flera pedagoger beskriver att en sida av Grön Flag-arbetet handlar om ökad föräldrasamverkan, huruvida denna sida av fenomenet stämmer överens med föräldrarnas beskrivningar om Grön Flag kan vi inte säga något om. Vi vet inte om de känner av en ökad samverkan eller om de upplever att de ges delaktighet.

Vårt resultat visar att pedagoger uttrycker att barnens lärande synliggörs i deras handlande och talande. Att barnen redan nu agerar utifrån ett hållbart tänk, skulle kunna betyda att de även agerar så hemma och tar med sig det i framtiden. Det behöver nödvändigtvis inte vara så, det kan handla om att de agerar utefter den kultur och de normer som finns på förskolan. Detta kopplar vi till Björneloo (2007) som beskriver att för lärarna i hennes studie är en innebörd av att arbeta med hållbar utveckling ett kulturbygge. Med verksamhetens vanor och rutiner skapas en viss kultur som kan överföras till barnen. Björneloo lyfter också att barnen är en del av kulturbygget och på så vis kan påverka det, dessutom är kulturen i verksamheten inte är en garanti för att barnen ska ta med sig detta utanför dess väggar.

De nackdelar med Grön Flagg pedagogerna i vår studie beskriver handlar egentligen om omständigheter på förskolan som kan påverka arbetet med Grön Flagg snarare än verktyget i sig. Vi finner det intressant att flera pedagoger uttrycker missnöje över hur tidskrävande det är att skriva handlingsplan och rapport. Då Grön Flagg förutom att vara ett verktyg också är en certifiering verkar det rimligt att förskolorna ska dokumentera och reflektera över sitt arbete eftersom Håll Sverige Rent inte är ute på förskolorna och ser hur arbetet ser ut. Vi anser inte att det är konstigt att Håll Sverige Rent vill ha ett sorts bevis på att förskolorna faktiskt arbetar med hållbar utveckling. Däremot förstår vi att det finns en problematik eftersom förskolan är en plats där det kan uppstå oförutsägbara händelser men det är en ständigt närvarande problematik i förskolan, den gäller inte enbart arbetet med Grön Flagg.

Hållbar utveckling handlar om att integrera ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter med varandra (Skolverket, 2002). I förskolans läroplan nämns inte ordet hållbar utveckling explicit men den innehåller mål som rör de tre aspekterna. När vi har frågat pedagogerna om hur Grön Flagg har påverkat arbetet med hållbar utveckling nämner de endast sådant som kan kopplas till den ekologiska aspekten av hållbar utveckling, vilket framgår i vårt resultat. I intervjuerna berättar flera pedagoger om sina utvecklingsområden i Grön Flagg-arbetet vilka ofta är mål som är kopplade till en social hållbar utveckling. Detta är inget som framgår i våra resultat eftersom pedagogerna inte nämner det i samband med hur Grön Flagg har påverkat deras arbete med hållbar utveckling. Vi ställer oss frågan om det handlar om att pedagogerna är medvetna om att hållbar utveckling handlar om tre aspekter men inte talar om detta för att de inte anser att Grön Flagg har påverkat deras arbete med de ekonomiska och sociala aspekterna? Detta är en möjlig förklaring men vi tror snarare att det handlar om en okunskap kring vad hållbar utveckling egentligen är och att det kan vara så att pedagogerna helt enkelt endast kopplar den ekologiska aspekten till begreppet hållbar utveckling. Hållbar utveckling skulle i så fall kunna ses som en del av Grön Flagg medan Grön Flagg ses som något som handlar om något mer än detta. Vi tänker att pedagogerna kanske inte är medvetna om att hållbar utveckling handlar om tre aspekter. Det är ingen av pedagogerna som nämner de tre aspekterna av hållbar utveckling och ingen av dem problematiserade heller begreppet eller förklarade hur de ser på det. Vi kan inte säga något om huruvida pedagogerna har gjort detta problematiserande tidigare men Björneloo (2007) talar om att hon är tveksam till om lärarna i hennes studie har gjort detta vilket också vi ställer oss frågande till. Björneloo skriver om att det är viktigt att kontinuerligt diskutera innebörden av arbetet med hållbar utveckling eftersom den påverkas av hur människor ser på hållbar utveckling och vad som händer i världen. Det är svårt att arbeta med hållbar utveckling om man inte vet vad begreppet handlar om.

I en tidigare kurs under vår utbildning har vi pratat om pedagoger som personligen känner sig osäkra på ämnet matematik och därmed känner en motvilja till att arbeta med matematik i förskolan. Vi funderar på om det möjligen kan finnas pedagoger som känner en liknande motvilja inför att arbeta med hållbar utveckling i förskolan. Tanken på att arbeta med Grön Flagg skulle kunna vara avskräckande, men kanske kan även detta bero på en okunskap kring vad hållbar utveckling är. Våra resultat visar att pedagogerna beskriver att Grön Flagg har bidragit till ökat intresse för hållbar utveckling hos pedagogerna. Att det skulle krävas ett stort intresse för hållbar utveckling för att kunna arbeta med Grön Flagg stämmer alltså inte överens med det pedagogerna berättar. De lyfter även att Grön Flagg hjälper dem att arbeta med hållbar utveckling på olika sätt. Av det pedagogerna berättar om sitt arbete med Grön Flagg tror vi att Grön Flagg kan vara ett stöd i att ta sig an arbetet med hållbar utveckling om det finns en osäkerhet kring att arbeta med det. Våra resultat är dock inte generaliserbara och därför är detta ingenting vi med säkerhet kan säga.

Larsson (1986) menar att i en fenomenografisk studie ska dess resultat och tolkningar ges tillbaka till respondenterna för att bidra till självreflektion. Vår förhoppning med denna studie är att den ska leda till självreflektion för de pedagoger som deltagit i den och att den skulle fungera som reflektionsunderlag även för andra pedagoger. Dessutom har vi en förhoppning om att den kan vara till nytta även för andra som är nyfikna på Grön Flagg och hållbar utveckling i förskolan. Då det finns lite forskning om Grön Flagg i förskolan hoppas vi med denna studie kunna ge en inblick i pedagogers utsagor om arbetet med Grön Flagg vilket kan vara intressant för pedagoger som funderar på att börja arbeta med det.

9.2 Förslag på framtida forskning

De intervjuer vi har genomfört i denna studie har resulterat i ett rikt material varav en stor del inte har kunnat användas i studien för att det har varit irrelevant för vårt syfte. Det finns många intressanta aspekter i detta material som skulle vara intressant att undersöka i framtida forskningsstudier.

Då vi i vår studie ser att pedagogerna oftast lyfter den ekologiska aspekten när de talar om hållbar utveckling tänker vi att det hade varit intressant att studera hur de tre aspekterna av hållbar utveckling framträder och hur de samverkar i förskolors arbete med Grön Flagg. Detta eftersom de tre aspekterna av hållbar utveckling ska integreras med varandra i arbetet med hållbar utveckling.

När vi hörde av oss till förskolechefer angående att få intervjua pedagoger som arbetar med Grön Flagg var det flera som svarade att de inte längre arbetar med Grön Flagg. I vår studie uttrycker pedagogerna att de i mångt och mycket är positiva till arbetet med Grön Flagg. Detta har fått oss att fundera kring varför vissa förskolor väljer att avsluta arbetet med Grön Flagg och det hade varit intressant att intervjua pedagoger som har erfarenhet av detta.

I vår studie har vi fokuserat på pedagogers syn på Grön Flagg men vi tänker att det hade varit intressant att även undersöka hur barnen ser på och uppfattar Grön Flagg. Det hade också varit intressant att observera förskolor som arbetar med Grön Flagg för att synliggöra hur arbetet med hållbar utveckling kan se ut inom ramen för Grön Flagg.

Kommittén för utbildning för hållbarutveckling (SOU 2004:104) har som tidigare nämnts beskrivit flera utmärkande drag för vad de menar att undervisning för hållbar utveckling ska innehålla. Dessa utmärkande drag handlar bland annat om att undervisningen ska bedrivas på demokratiska grunder där barnen får möjlighet att påverka sin utbildning. Undervisningen ska även uppmuntra till kritiskt tänkande och lyfta fram värderingar som både ska tillämpas och diskuteras. Hedefalk (2014) skriver att vad lärare väljer att synliggöra/osynliggöra i undervisningen har betydelse för barnens möjlighet att handla kritiskt. I de fall där kritiska handlingar gynnas består undervisningens innehåll av moraliska frågor där olika perspektiv lyfts fram. Dessa perspektiv kan då ställas mot varandra och barnen får möjlighet att ta ställning. Huruvida ett arbete med Grön Flagg stämmer överens med detta vore också intressant att studera.

10 Referenslista

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I G. Ahrne., & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 17-31). Stockholm: Liber.
- Alexandersson, M. (1994). *Metod och Medvetande*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis.
- Björndal, C. (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.
- Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling: En studie av lärares utsagor om undervisning*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis.
- Björneloo, I. (2011). *Hållbar Utveckling: Att undervisa utifrån helheter och sammanhang*. Stockholm: Liber.
- Carlsson, E., & Jönsson, J. (2008). *Grön Flagg för Hållbar utveckling: En kvalitativ studie med fem pedagoger i förskolan*. Examensarbete, Högskolan Kristianstad, Sektionen för Lärarutbildning.
- Carson, R. (1962). *Tyst vår*. Stockholm: Prisma
- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne., & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34-54). Stockholm: Liber.
- Hedberg, E., & Åkesson, H. (2014). *Hållbar utveckling i förskolan: En undersökning kring hur pedagoger vid Grön Flagg certifierad förskola arbetar för att få med sig barnen i arbetet*. Examensarbete, Högskolan i Gävle, Avdelningen för utbildningsvetenskap.
- Hedefalk, M. (2014). *Förskola för hållbar utveckling: Förutsättningar för barns utveckling av handlingskompetens för hållbar utveckling*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Håll Sverige Rent. (2016a). *Guide till Grön Flagg: Förskola*. Hämtad 2016-04-29, från http://www.hsr.se/sites/default/files/content_media/guide_gf_forskola_med_bilagor_0.pdf#page=4
- Håll Sverige Rent. (2016b). *Håll Sverige Rents Grön Flagg: för hållbara förskolor och skolor*. Hämtad 2016-04-23, från <http://www.hsr.se/det-har-gor-vi/skola-forskola/hall-sverige-rents-gron-flagg>
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys: exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Marton, F., & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Naturskyddsföreningen. (2016). *Vad vi gör*. Hämtad 2016-04-20, från http://www.naturskyddsforeningen.se/skola/vad_vi_gor#material_verktyg
- Regeringens skrivelse. 2001/02:172. *Nationell strategi för hållbar utveckling*. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/contentassets/241b29f58e444c8f9940f96d75bdbfbc/nationell-strategi-for-hallbar-utveckling>

- Skogen i Skolan. (u.å.). *Läromedel*. Hämtad 2016-04-20, från <http://www.skogeniskolan.se/laromedel>
- Skolverket. (2002). *Hållbar utveckling i skolan*. Stockholm: Liber.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan. Lpfö98. Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes. Hämtad från <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>
- Skolverket. (2016). *Utmärkelsen Skola för hållbar utveckling*. Hämtad 2016-04-20, från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/hallbar-utveckling/utmarkelsen>
- SOU 2004:104. *Att lära för hållbar utveckling*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Unesco. (1977). *The International Workshop on Environmental Education*. Paris: Unesco.
- Unesco. (1978). *Intergovernmental Conference on Environmental Education*. Paris: Unesco.
- United Nations. (1973). *Report of the United Nations conference on the human environment: Stockholm, 5-16 June 1972*. New York: United Nations.
- United Nations Conference on Environment and Development. (1993). *AGENDA 21: programme of action for sustainable development : Rio declaration on environment and development ; Statement of forest principles : the final text of agreements negotiated by governments at the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), 3-14 June 1992, Rio de Janeiro, Brazil*. New York: United Nations Department of Public Information.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet.
- Utbildningsdepartementet. (2010). *Förskola i utveckling: bakgrund till ändringar i förskolans läroplan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Världsnaturfonden. (2016). *Välkommen till WWF Utbildning*. Hämtad 2016-04-20, från <http://www.wwf.se/utbildning/utbildning/1522412-utbildning>
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Ärlemalm-Hagsér, E. (2013). *Engagerade i världens bästa?: Lärande för hållbarhet i förskolan*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis.

Bilaga: Intervjufrågor

Skulle du vilja berätta om ert arbete med Grön Flagg så fyller vi på med frågor?

Varför beslutade ni att börja arbeta med Grön Flagg?

Vem tog beslutet att arbeta med Grön Flagg?

Hur länge har ni arbetat med Grön Flagg?

Vilket är ert syfte (eller mål...) med att arbeta med Grön Flagg?

Hur såg ert arbete med hållbar utveckling ut innan ni började arbeta med Grön Flagg?

Hur har Grön Flagg påverkat ert arbete med hållbar utveckling?

Hur anser ni att arbetet med Grön Flagg påverkar er möjlighet att nå läroplanens mål rörande hållbar utveckling?

Vad anser du att barnen lär sig genom att arbeta med Grön Flagg?

Hur får du reda på det?

Vilka utvecklingsområden har ni valt?

Vilket stöd anser du att Grön Flagg ger i arbetet med dessa utvecklingsområden?

Hur ser du att era utvecklingsområden är kopplade till hållbar utveckling?

Vilka fördelar med Grön Flagg har du upplevt i din verksamhet?

Vilka nackdelar med Grön Flagg har du upplevt i din verksamhet?

Hur stämmer ert arbete med Grön Flagg överens med de förväntningar ni hade innan?

I relation till ert syfte med att arbeta med Grön Flagg, finns det något ni saknar i verktyget, hur kan det utvecklas?

Vilka kompetenser anser du att du har utvecklat i arbetet med Grön Flagg?

Är Grön Flagg en integrerad del i vardagen eller handlar det om en egen del i verksamheten.

Är det något mer du skulle vilja tillägga?

Vad har du för utbildning?